

Gramaticalització i subjectivització del verb modal *haver* (a/de) en català antic. Un estudi de corpus segons la gramàtica cognitiva

Andreu Sentí
Universitat d'Alacant

Introducció¹

La perífrasi <haver de + Inf> és la forma general per a expressar la necessitat-obligació en català contemporani. Però també té dos valors secundaris: una lectura epistèmica i un valor de futur. Respectivament:

- (1) Els *hauré d'anar* a veure a tots sis per si en puc treure l'entrellat. (*Incerta Glòria*, 70, 1969 [1a ed. 1956])
- (2) [Una veïna diu al propietari d'un pis que estan reformant:] –Aquest pis el deuen fer nou. Pel que veig que treuen [runes], l'*han de fer* nou (agost 2012, Barcelona)
- (3) –Saps què? Faré el sopar perquè ta mare no *ha de trigar* gaire (*Jo Confesso*: 354, 2011)

Aquesta perífrasi catalana –i les equivalents romàniques– prové del verb llatí de possessió HABEŌ.² Ja en el període clàssic pot aparèixer amb una construcció bioracional en què hi havia el verb principal HABEŌ i una oració d'infinitiu amb valor final. Normalment aquesta construcció anava amb infinitius com ara DICERE, QUAERERE, SCRIBERE, etc. i significava 'tenir alguna cosa a dir' (Herman; Diez IV, 217-223). Aquest és el punt de partida. El verb HABEŌ començava a perdre o generalitzar la noció de possessió, que ja no era física, sinó més aïna mental:

- (4) *hebeo* etiam dicere quem ... de ponte in Tiberim deiecerit (Ciceró) (Fleischman, 52)

Entre els segles I-IV dC, HABEŌ va desenvolupar el valor de necessitat alhora que perd més encara la categoria de verb principal i s'acosta als auxiliars, tot i que no és una estructura fixa com les perífrasis contemporànies (Pérez Saldanya, 283):

- (5) *vocari habebat* 'havia de ser cridat' (Tertul·lià)

De la necessitat va sorgir el matís d'intenció i el futur. Com és sabut, el futur romànic prové d'aquesta perífrasi fixada en l'ordre <Inf + HABEŌ> (Fleischman).

En català arcaic³ trobem, d'una banda, el futur romànic, és a dir, un estadi avançat de la gramaticalització d'aquesta construcció; de l'altra banda, hi ha la perífrasi <haver (a/de) + Inf> que conserva el valor de necessitat. Aquesta perífrasi modal, però, no és la construcció d'obligació per excel·lència, sinó que aquest paper l'ocupa la perífrasi deòntica <deure + Inf> (Sentí 2010c). La perífrasi amb *haver* expressa, prototípicament

¹ Aquest treball ha estat fet en el si de la beca FPU (AP2008-04301) del Ministeri d'Educació del Govern d'Espanya. S'emmarca en el grup de recerca de la Universitat d'Alacant *Traducció de clàssics valencians a llengües europees: estudis lingüístics, literaris i traductològics comparats* (ref. VIGROB-125). A més a més, dels projectes de recerca pertanyents a la matriu de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA, Ref. ISIC/2012/022] (<http://www.ivitra.ua.es>): *Gramàtica del català antic del MICINN* (ref. FFI2009-13065), *Constitució d'un corpus textual per a una gramàtica del català antic (Gca)* de l'Institut d'Estudis Catalans (PT2008-S0406-MARTINES01), i DIGICOTRACAM de la Generalitat Valenciana (Programa Prometeo per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, ref. PROMETEO-2009-049, aquest és un projecte cofinançat pel FEDER de la UE: <http://www.digicotracam.ua.es>).

² És remarcable que el significat etimològic de HABEŌ 'tenir, posseir' siga 'tenir agafat' (Ernout & Meillet). Això mostra que el canvi semàntic és circular ja que és aquest mateix patró el que segueix *tenir* ('tenir agafat' > 'tenir, posseir')

³ Considerem que el català arcaic comença amb els primers textos en llengua catalana, des del s. XI fins a mitjan s. XIII, quan apareixen els primers textos literaris (Martí i Castell, 157).

un altre tipus de necessitat, la necessitat externa al participant.⁴ Progressivament, la perífrasi assumeix nous matisos perifèrics, fins a desenvolupar una xarxa semàntica complexa al voltant d'uns nodes semàntics forts: un valor prototípic (necessitat externa), un valor secundari (futur) i un valor innovador (evidencialitat inferencial/modalitat epistèmica). Per tant, sembla que les dades confirmen els patrons de canvi semàntic interlingüístics *necessitat > futur i necessitat > evidencialitat inferencial/modalitat epistèmica* (Bybee *et al.*, van der Auwera & Plungian, Traugott & Dasher).

En aquest estudi de corpus⁵ explicarem el procés de canvi semàntic de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> en el marc de la Gramàtica Cognitiva de Langacker (1987, 1990, 1991, 1999, 2006) i seguint les darreres revisions d'aquest corrent (Pelyvás 1996, 2000, 2001a, 2001b, 2006). L'aplicació d'aquesta anàlisi semàntica, que parteix de la dinàmica de forces de Talmy, pot donar bons resultats, atès que explica el canvi semàntic com un procés gradual d'atenuació de la força. Des del valor de possessió física fins a l'auxiliar modal amb valor d'obligació, futur i inferencial hi ha un procés en què va afeblint-se una interacció de forces.

El verb *haver* era la forma general de designar la possessió en català antic. En una oració amb un valor de possessió física, el subjecte és l'origen del control físic:

- (6) Na Valençona [...] sab e veé e present fo quan en Bernat Celler féu matrimoni ab na Saura, muller sua, que na Oliva, muller que fo d'en Pasqual de Calatayub promés al dit en Bernat Celler e dix que ella no *havia* llit de roba que li donàs, mas d'aquella roba que *havia* que part iria ab ell. (*Cocentaina*: 149, 1269-1290)

És a dir, hi ha un esquema conceptual en què el subjecte (*trajector*, tr) controla físicament el marc (*landmark*, lm). Ens movem en el domini físic i el subjecte és l'origen de la força (fletxa en negreta). A més a més, hi ha una conformació objectiva del verb: el parlant conceptualitza⁶ l'escena des de fora, objectivament. L'objecte de concepció, la noció de possessió, és l'objecte focalitzat, perfilat,⁷ i per això va en negreta. El parlant es manté fora de l'abast, fora de l'escena (requadre interior), per la qual cosa diem que és una estructuració conceptual objectiva.

⁴ Seguirem la proposta terminològica de van der Auwera & Plungian sobre la modalitat. Consideren que la necessitat no epistèmica es divideix en necessitat interna al participant i necessitat externa al participant (obligació). La modalitat deontica és un subtipus de la necessitat externa que es basa en valors modals o legals.

⁵ Els corpus utilitzats són el CICA (<http://lexicon.uab.cat/>) i el CIMTAC. Atès l'elevada freqüència de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> no hem fet servir tot els textos del corpus, sinó un grup específic de textos equilibrat quant als requisits de variació tipològica, geogràfica i diacrònica. Aquest subcorpus és l'utilitzat per a aquests casos en el projecte d'elaboració de la *Gramàtica del català antic*. Hem combinat un buidatge manual i semiautomàtic amb les eines del CIMTAC desenvolupades a l'ISIC-IVITRA (<http://www.ivitra.ua.es>), que sí que en permeten el processament.

⁶ L'escaneig mental (*scanning*) és una habilitat cognitiva del conceptualitzador. La representem amb les fletxes que ixen del parlant/conceptualitzador (P/C)

⁷ El P/C elabora una conformació (*construal*) del perfil i la base. El perfil és l'element prominent del qual deriva el valor semàntic d'una expressió lingüística; la base és el domini cognitiu necessari per a aqueix significat (Langacker 1987).

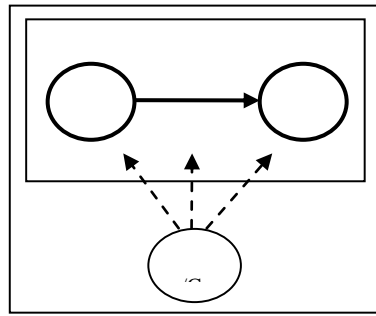

Fig. 1. Conformació objectiva de l'escena (a partir de Langacker 1999b, 298 i 2006, 19)

A partir d'aquesta conformació (*construe*) en què el subjecte controla l'origen de la força, hi ha altres valors pròxims en què va diluint-se el control. Aquest és el cas de la formació de la construcció bioracional en què comença la gramaticalització: el verb *haver* 'tenir (en general)', amb un valor de possessió més abstracte, selecciona una oració d'infinitiu.

(7) no·t vull dir ne scriura, cor d'*altres coses havem a pensar*, e massa te parria gran aquest libre (Llull, *Doctrina II*: 282, XIIIb [ms. 1390, 1410])⁸

El subjecte (tr) del verb principal (*haver*) encara és l'origen de la força i manté les restriccions seleccionals del subjecte. A més a més, és també el subjecte inexpressat de l'infinitiu (vg. la línia discontinua que marca la correspondència amb els dos trajectors a la fig. 2). Com veiem en l'estructura conceptual d'aquesta construcció, la conformació continua sent objectiva i el subjecte encara controla la força; el parlant (*speaker, S*) és fora de l'abast:

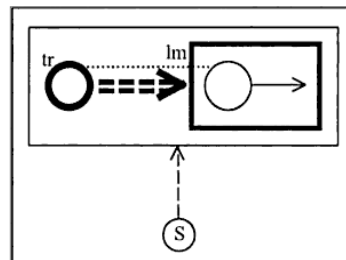

Fig. 2. Conformació objectiva d'una construcció bioracional (Langacker 2006, 19)

El valor de possessió ja no és física, sinó abstracta; comença un trasllat del món físic al social que culminarà en la formació de la perífrasi modal (Talmy). Aquest és el pas previ perquè el subjecte del verb *haver* perdi el control de la força i esdevingui modal; així es formarà el complex monooracional, la perífrasi.

Amb la formació de la perífrasi s'assoleix un pas més en l'atenuació del locus de potència. L'origen de la força ja no és el parlant sinó un element aliè, extern, més difús. Aquesta atenuació permet la transparència⁹ de l'antic verb principal –i ara l'auxiliar

⁸ Citarem els exemples segons la clau de citació del CICA. Tot seguit, indiquem la pàgina i l'any. Si no es coneix l'any exacte indiquem el segle. En aquest cas, especificuem si és la primera meitat del segle amb una *a*, si és de la segona meitat, una *b*; com per exemple s. XIIIa. Sempre que la data de la creació original dels textos dels exemples siga diferent a la del manuscrit, indicarem entre claudàtors aqueixa data amb l'abreviació *ms*.

⁹ Langacker (1999, 342) defineix així la transparència: "the fact that any element which can occur in the appropriate position in the subordinate clause can likewise occur in «raised» position in the main clause. The main clause itself imposes no constraints on the raised NP – its structural motivation comes

haver– de manera que el subjecte és el mateix per als dos verbs (Langacker 1999, 306-307). Ara el verb principal és l'infinitiu *i*, per tant, és el que estableix les restriccions en la selecció del subjecte:

- (8) Per la qual raó los dits citats, axí embargats, de consell de nostres advocats *hagueren a revocar* aquella procuració e fer-ne altra novella a vosaltres meteix (*Epistolari Id: 1375-1399*)

En els apartats següents ens ocuparem de la gramaticalització de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> en català antic, segons les dades del corpus. En primer lloc (§2), donarem les dades quantitatives de la representativitat de cada valor de la perífrasi, la qual cosa oferirà una panoràmica de l'evolució de la categoria. A continuació (§3), presentarem els trets del valor prototípic de la perífrasi, la necessitat externa al participant i els matisos perifèrics que adquireix al llarg del català antic (3.2). L'apartat §4 tracta de les ocurrencies de transició que mostren l'enllaç semàntic del valor prototípic amb el valor secundari (futur) i innovador (evidencial). Tot seguit, ens ocuparem d'aquests valors (§5 i §6), els quals posaran de manifest una major atenuació del locus de la força.

2. Dades quantitatives

En aquest apartat farem una anàlisi quantitativa dels valors de la perífrasi <haver (a/de) + Inf>. Saber la representativitat de cada valor ajudarà a configurar l'evolució semàntica de la categoria. En aquest sentit, serà important la datació del sorgiment de valors nous i conèixer-ne el grau d'arrelament a la vista de l'augment de la freqüència d'ús. Aquesta informació, doncs, serà important per a valorar l'estructura de la categoria, el canvi semàntic i la polisemització.

En la taula que hi ha a continuació trobem tots els valors semàntics de la perífrasi en cada període. Hem distingit les ocurrencies que poden tenir més d'una interpretació (valors de transició o ambigus). Al costat, indica el nombre d'ocurrencies absolut que hem trobat en el corpus d'estudi i, també, la representació relativa que té aqueix valor en el conjunt total d'ocurrencies del període en qüestió. Hem exclòs de la graella, les ocurrencies del català arcaic (anterior a 1250) atès que només n'hi ha 14 i totes tenen el valor prototípic: necessitat externa (Sentí 2012).

Les dades mostren que la categoria té un comportament homogeni fins al segle XIV inclòs i, per això, hem unificat les dades d'aqueix període més primerenc (des dels textos més antics fins al 1399). Als períodes següents, el segle XV i XVI, trobarem canvis considerables.

Aquestes dades constaten certes tendències:¹⁰

- a. El valor prototípic de la perífrasi és la necessitat externa al participant (vg. §3) i el majoritari en tot el català antic.
- b. El valor prototípic, la necessitat externa, en alguns casos s'afebleix i desplega més matisos. Així, la modalitat deòntica, que només representa un 3,7% en el període dels s. XIII-XIV, supera els 17 punts al s. XV i arriba als 25 al s. XVI. És rellevant que aquests dos valors modals no epistèmics sumen un 72-73% del total fins al s. XV inclòs. Per tant, en aquest sentit, al segle XVI podem veure un canvi important ja que suma un 62% –del qual una gran part és una necessitat deòntica.
- c. El valor de futur, el documentem des dels primers textos literaris (1250) i es

from its role in the subordinate clause.”

¹⁰ En aquest estudi no ens ocuparem de la negació, ja que les ocurrencies negatives mostren una caracterització semàntica concordant amb les afirmatives: una progressiva conformació subjectiva de l'esquema conceptual.

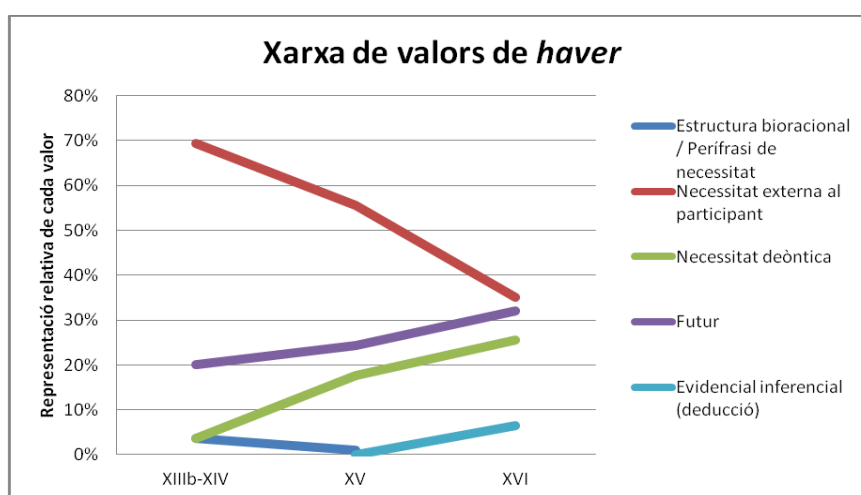
manté al voltant del 20% fins al segle XV. Possiblement, però, aquest valor secundari de la perífrasi ve de la mà del valor de necessitat des del llatí. De bell nou trobem que al segle XVI hi ha un canvi i augmenta quasi deu punts més – arriba al 32% (vg. §5).

- d. La perífrasi desenvolupa un nou valor, la inferència deductiva (evidencialitat) (vg. §6). Al segle XV trobem algunes ocurrències i al segle XVI creix una mica – arriba al 6,5%.
- e. Finalment, els valors de transició palesen que les nocions semàntiques s’han d’entendre en termes de prototipicitat i que els valors de futur, la necessitat externa i la deducció comparteixen trets.

Taula 1. Evolució dels valors de la perífrasi amb *haver* en català antic (1250-1600)

Estructura bioracional / perífrasi de necessitat	8	3,72%	2	1,01%		
Necessitat externa al participant	163	69,30%	110	55,55%	48	35,04%
Necessitat deòntica	8	3,72%	35	17,68%	35	25,55%
Futur	43	20,00%	48	24,24%	44	32,12%
Necessitat externa / futur	7	3,25%				
Necessitat externa / deducció			2	1,01%	1	0,73%
Futur / deducció			1	0,50%		
Evidencial inferencial (deducció)					9	6,57%

Aquestes tendències es poden veure clarament en aquest gràfic:

Gràfic 1. Evolució dels valors de la perífrasi amb *haver* en català antic (1250-1600)

El valor prototípic: necessitat externa al participant

El valor central de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> en català antic és la modalitat

externa al participant:¹¹

- (9) E aquest sarraý affayçonà·ns-ho tan bé e tan fort, que y *haguem a anar*. E, quan nós fom là, trobam tots los sarraïns de Biar ab armes, que eren exits defora. (*Fets*: 142r, XIIIb [ms. 1343])

El subjecte de l'oració es veu forçat a *anar* a causa d'una circumstància o element extern, que és explícita (vg. subratllat), el fet que *aquest sarraý affayçonà·ns-ho tan bé e tan fort*. Per tant, la força ja no prové del parlant sinó d'una entitat externa, l'imposador (*imposer*). S'ha avançat, doncs, en l'atenuació del control del subjecte, però queda una interacció de forces que és objectiva.

L'esquema conceptual ha canviat notablement. Seguint la imatge conceptual de Pelyvás (2001a, 2001b, 2006), tota la perífrasi forma part de l'Escena Objectiva (EO, *objective scene*), és a dir, està perfilada tant la relació de forces modals com l'estat de coses (EdC, *state of affairs*, també conegut com a procés o *infinitival proces*, esdeveniment o *event*). La força de la necessitat prové de l'imposador i recau sobre el realitzador (*doer*), que és l'objecte o destinació de la potència (*target*). El realitzador o *doer* és equivalent al subjecte de la perífrasi i ha de portar a terme l'acció potencial. Tots aquests elements formen part de l'abast i de l'escena objectiva. Amb això, es vol explicar que el pes del verb modal *haver* és considerable i que no és un verb auxiliar que pugui ancorar en el context (*ground*) l'estat de coses. És a dir, no és una predicació d'ancoratge (*grounding predication*) (vg. §6.2).

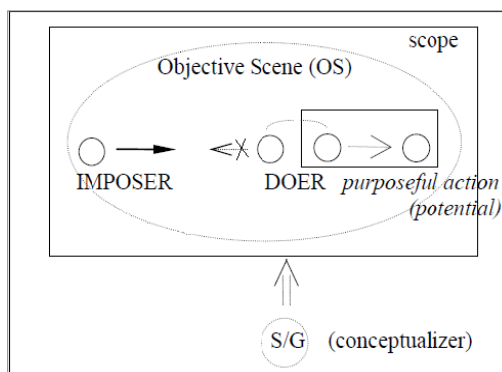

Fig. 3. Esquema d'imatge de <haver (a/de) + Inf>. Adaptat dels esquemes de Pelyvás (2001a), de l'anglès *ought/should*, amb lleus canvis.¹²

L'element definidor del (semi)auxiliar *haver* és l'origen extern de la potència (imposador), que és aliena al realitzador. Ben sovint apareix reflectit explícitament en el context (vg. subratllat):

- (10) E mantenent él ixí fora senes mal, e totz los diables s'esvanesiren. E enayxí con él se·n tornava, él vesec un pont, per què él *avia a pasar*: lo qual pont era molt estret, e era enayxí polit com a glas, e molt elenegant, sotz lo cal passava-í un fluvi molt corent. (*Vides*: 332, 1275-1299)
- (11) que havia feytes grans pluges, e per les grans pluges que havia feytes exia·n molta aygua per grau de l'estany. E vim que no podíem passar meyns de muylar les seles dels cavals, que *haurien a nadar*; e metem les seles del cavals e nostres persones en aquella barcha; e açò faÿa-se per tandes. (*Fets*: 129v, XIIIb [ms. 1343])

¹¹ És equivalent a la modalitat dinàmica imposada al participant en termes de Nuyts.

¹² S/G fa referència al *speaker/ground*, és a dir, al parlant i al context comunicatiu del conceptualitzador. Per això ací ens hi referim com a parlant/conceptualitzador (P/C)

- (12) poch valen en aquest cas los remeys de la art de medicina, car aquell qui ligue *ha de desligar*. (*Agramont*: 62a, 1348 [1388])
- (13) benignament haguéssem pregats a ells, per conservació de bona amistat, que revocassen lo dit lur establiment, e fer no ho volguessen, *hagem a recórrer* al governador e, mostrats a ell nostres privilegis, per sa letra manà a-quells, sots certes penes, que revocassen [...] (*Epistolari Id*: 1375-1399)
- (14) E fon sort e ventura que en la mar se mès tan gran tempesta que les galeres *hagueren a partir* ans d'ora, e hagueren lo vent al contrari e corregeren la via de la Barberia. (*Tirant*: 1353, 1460 [ms. 1490])

De fet, sovint apareix en el context l'expressió “per força” o “necessitat”:¹³

- (15) Enaxí, certanament, temia perdre la securitat de la sua pobretat, con rics avars solen gardar les lurs riqueses, tro que per força les àn a lexar. Aquí resplandí la sua vida, per esperit de propheta, e per moltz miracles als habitants de prop e de luy. (*Diàlegs*: 42v, 1250-1290 [ms. 1340])
- (16) “E aquesta és la nostra volentat, e àls no·n fariem, si, donchs, vós no·ns en forçàvets, que per força vos haguéssem a fer mal.” E dix ell que les paraules eren fort cares e no les podia deliurar ab nós meyns d'acort de son senyor e de son avoncle. (*Fets*: 119r, XIIIb [ms. 1343])
- (17) e que, si provisió no·s prengué que asseguràssem e compràssem e feéssem venir gra de les parts de Sicília, de Cerdenya e de Sibília e de Niffe, les gents pobres se *agren a exir* del dit regne quasi per necessitat de fam, axí com àn feyt e fan moltes gents de vostres regnes (*Epistolari Ib*: carta 97, 1325-1347)
- (18) enemiztat e rancors d'òmens de paratge e d'altres grans seynnors, hon can entre aytals cau e ha loch la rahó damont dita per necessitat ha a venir enemiztats e rancors e guerres entre aquells. (*Agramont*: 66a, 1348 [1388])

Aqueix tipus de força, doncs, sovint prové de la situació que s'explica, que no deixa cap altra opció al realitzador (*doer*). Per això podríem entendre que la contraforça és feble ja que el fet que la força no provinga d'una autoritat sinó d'una situació raonada, no dóna peu al realitzador (*doer*) perquè puga emetre una contraforça potent. En aquest sentit, el verb *haver* s'acosta a *deure*, ja que en aquell cas, la contraforça és realment lleu. Tot i això, són trets diferents els que expliquen la feblesa de la contraforça. En el cas de *deure* és la clara superioritat de la força de l'autoritat. En canvi, en *haver*, la contraforça és feble perquè la justificació de la necessitat externa provoca que el realitzador senta la necessitat com a pròpia o ineludible.

De vegades trobem la contraforça explícita en el discurs. Com veiem, sovint el text mostra una contraforça lleu que invalida la voluntat del *doer*: “encara que no vullam o mal lur grat” (vg. subratllat):

- (19) Tirant no volgué satisfere a les paraules del Gran Caramany, sinó que·ls pregà molt graciosament volguessen passar a la sua nau, e mal lur grat ho hagueren a fer. Com lo capità los tingué dins, repartí aquella poca de gent que restada li era (*Tirant*: 728, 1460 [ms. 1490])
- (20) e, si negú los diu res, prestament són morts o presos. E per aquesta causa yo e tots quants som *havem a comportar* encara que no vullam. (*Tirant*: 168, 1460 [ms. 1490])

¹³ Precisament, això ja ho ha fet notar Schmid, en el seu estudi de les perífrasis modals del *Curial*, quan diu: “la preferència per *haver a* + inf. cuando se trata de reflejar la idea de lo forzoso e ineludible de una acción. Llama la atención que la perífrasis con *haver* –a diferencia de *deure*– se combina a menudo con expresiones como *per / a força, a despit seu, contra son grat*.”

- (21) E no entrava negú en aquella tenda que, per força o per grat, *havien a menjar e a beure*. E si no volien menjar, tots lo leixaven e venia un leó qui·s posava a la porta de la tenda e no·l leixava exir. (*Tirant*: 278, 1460 [ms. 1490])

Un altre element definitori de l'estructura conceptual és que el P/C és fora de l'abast (*scope*). El paper del P/C és conceptualitzar l'escena l'objectiva des d'un punt de vista objectiu. La seua participació és fora de l'abast de predicació. Precisament és la no subjectivització el que impedeix que es forme una predicació d'anchoratge. D'altra banda, sembla que el valor prototípic de la perífrasi no incorpora cap correspondència o relació entre el parlant i el paper d'*imposer*. És a dir, el parlant es manté aliè a la força modal.

A continuació, analitzarem semànticament les ocurrencies del català arcaic i del català literari. Veurem que, a partir de 1250, cada vegada hi ha més matisos perifèrics que conformaran una categoria complexa. Veurem que l'origen de la força i l'objectiu (*target*) s'afebliran (més) fins a deixar al descobert la conceptualització subjectiva de la construcció.

2.1. El català arcaic (orígens-1250)

En català arcaic trobem exemples de la construcció bioracional amb *haver* 'tenir', però també hem localitzat 14 ocurrencies que podem considerar clarament una perífrasi. Tots els casos expressen necessitat externa al participant, el valor prototípic de la perífrasi:

- (22) –De totes les paraules e de totz los faits qe om fa, *aurà a redre* radó al dia del judici a N[ostre] S[einor], e les profetes nos en porten garenza (*Homilies*: 100, ca. 1200)
- (23) S[einors], dels grans pecats qe fem, qan de les foles paraules qe dezim, *aurem a redre* radó al dia del judici. (*Homilies*: 99, ca. 1200)
- (24) E *agí-li a dar* ·VIII· solidos e ·III· d[iners] p[er] cada mo[ra]b[e]t[i] q[ue] due[n] a Poycerdà, q[ue] aita[n]t valia, e no me n'í volg relaxar. (*Urgell II*: 400, 1230-55)
- (25) Estés con deits que jo no vul respondre a fe prec-vos que no us í tornets altra vegada que auríau sí a fer aital respost com hom deu fer a aquela paraula que jo hi responre-hi vul axí com dega [e] *é ó fermar* en poder d'en G. de Moncada. (*MiS-DJI* 11: 529, 1251)

La necessitat externa al participant és explícita habitualment. Prové d'unes circumstàncies locals i fora del control del participant. Així, per exemple a (26), el participant "hagué d'eixir d'una determinada manera" i aquesta era l'única opció que tenia perquè "no gosava eixir d'altra manera" (vg. subratllat); a (27) i (28) observem que altres elements lingüístics de l'estat de coses mostren l'origen extern de l'obligació: "poria forçar" o "per forza" (vg. subratllats):

- (26) feriren mi e pressren mi [e] trencharen mi mon alberg e robaren la glésia, traseren·e pa e forment, reyer[er]in·í·mi ab bastons ab sogovinas qe jo·n [n']*ag a eissir* ab lo vestiment vestid, que no n'osava eissir d'altrament. (*Medieval* 27: 98; 1242)
- (27) et que presentment m'era feta la demanda non poria forsar lo senyor reig ne la cort per raó que jo *agués a fermar* ne a *respondre* en lur poder ab què jo·n volgés escondir en man d'un dels cuminals de la terra. (*MiS-DJI* 11: 529; 1251)
- (28) Alt[ra] vegada més los hòme[n]s d'Ostafra[n]cs ferma[n]za p[er] forza p[er] ·XXX· morabati[n]s e *agren-los a pagar*. (*Hostafrancs*: 279; s. XII)

Segurament, en català arcaic la perífrasi amb *haver* també tenia un valor secundari de futur, que provenia del llatí. Si no documentem aquest valor es deu, probablement, a

la poca quantitat de textos en aquest període i al fet que tinguen una tipologia poc variada. Recordem que en el català preliterari la majoria de textos són administratius i jurídics, i algun text religiós o epistolari breu excepcionals. En canvi, les situacions comunicatives adequades perquè sorgisquen valors secundaris es donen en textos de prosa de ficció, textos historiogràfics o epistolaris.

Així, doncs, en aquest període, hi ha un paradigma d'auxiliars per a expressar la necessitat-obligació format per les perífrasis amb *deure* i *haver*. La perífrasi <deure + Inf> expressava, prototípicament, la modalitat deòntica, i la perífrasi amb <haver (a/de) + Inf> expressava la necessitat externa al participant. En aquest cas també podríem relacionar la tipologia textual amb l'aparició d'una perífrasi o altra. És d'esperar que la perífrasi amb *deure* tinga més freqüència d'ús ja que comporta un referent moral o legal que és més fàcil de trobar en els textos judicials o administratius del català preliterari.

Malgrat tot això, en alguns casos, el valor de necessitat externa propi de <haver a + Inf> és més perifèric i pot acostar-se al valor deòntic, com en aquest exemple:

(29) Però, si vós conexiéts qe jo n'í *aja a-nar* hó *a trametre* mo procurador, vos faz jo saber qe a tot dia qe vós me fazats saber, [...] (*Tarragona*: 102; 1215-25)

2.2. El català literari (1250-1600): els matisos perifèrics

En aquest apartat tractarem els matisos perifèrics de la perífrasi que hem documentat als textos del català literari. És a dir, ens ocuparem d'analitzar els resultats de l'estudi de corpus des de 1250 fins al segle XVI. La necessitat externa al participant és el valor prototípic i, per tant, la gran majoria d'ocurrències (*instantiations* o *elaborations*) encaixen amb l'esquema conceptual que hem descrit. Tanmateix, veurem que desplega matisos que no encaixen totalment amb el prototipus (*partial sanction*).

Necessitat externa i interna

Un matís molt pròxim a la necessitat externa prototípica apareix quan no es justifica explícitament l'origen extern de la necessitat. Aqueixa necessitat esdevé alhora interna perquè provoca en el realitzador o *doer* la necessitat de portar a terme l'acció proposada:

(30) E Don Berenguer d'Entença dix que *havia a parlar* ab nós e seguí·ns prop del riu de Murvedre; e ab él havia tro a ·XII· cavallers qui havien cavals e armes e perpunts. (*Fets*: 101v, XIIIb [ms. 1343])

(31) E ells, per favorejar la sciència, de llurs pròpies rendes o regalies deuen aquí los ligents provehir copiosament e vedar·los que de nagú res no gosen pendre, per tal que per fretura negú no *s'haja estar* de apendre. (*Eiximenis, Dotzè*: 27, 1385-1391 [ms. 1375-1424])

Conveniència

Sobretot, a partir del segle XV, observem que el paper de l'imposador manté alguna connexió o correspondència amb el parlant:

(32) dien alguns: “Yo ó lexaré en testament, que u restituesquen mos hereus o marmessors.” No, no, en vostra vida ó *havets a tornar* a de qui és, e si no, dapnat sereu. A vós, no us hi baste lo cor ne us en voleu desexir? Donchs, com? (*Sant Vicent, Sermons*: 55, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

(33) qui ho han vist no han pogut expressar; e, si ell present no fos, yo·t diria moltes coses que ara, per no caure en vici de adulació, *hauré a callar*. Hèctor ladonchs mirà a Curial mills que no havia fet, e víu·lo poch e quasi nan, segons los hòmens d'aquell temps (*Curial*: 303, 1425-1448 [ms. 1442-1458])

(34) que, si vostra senyoria vol que jo no perda lo descans de escriure·li particularment,

se à d'esforsar a que ninguna cosa que vinga li fasa dan. (*Estefania*: carta 90, 1522-1542)

- (35) Fàbio: Són tantes les maravelles que assí se troben que no·s poden parlar sinó assí, o *havem de anar* ab los actes en les mans, donchs si vèyeu y gustàveu, senyor, los pasatemp y delits que en aquella marina se prenen (*Despuig, Col·loquis*: 190, 1557)

De fet, en algun cas, la necessitat és molt pròxima a la conveniència (vg. subratllat):

- (36) No val res aqueixa manera, ans, si vols bé haver, te cové a fina força lexar-la. Altra és la via per la qual *has a caminar*, car la que tens no aporta l'ome sinó a abatiment. Regoneix-te bé, e venç a tu mateix mentre has temps (*Curial*: 263, 1425-1448 [ms. 1442-1458])

Per això pot ser molt útil l'esquema conceptual que proposa Pelyvás (2000) per al verb modal anglès *must*, en què s'incorpora una correspondència entre el P/C i l'imposador. L'origen de la força continua sent un tercer participant extern, però el parlant, que és fora de la predicació, es mostra d'acord amb l'origen de la necessitat. Aquesta connexió, que l'esquema vol representar en una línia en punts suspensius, pot interpretar-se com un primer pas cap a la identificació que trobarem en la modalitat epistèmica entre P/C i la força. Podríem entendre aquest valor com de conveniència. Així, en el darrer exemple, l'origen de la necessitat és “per no caminar cap a l'abatiment.” Però és evident que el parlant conceptualitza, elabora el punt de vista i el comparteix. Creu que la necessitat expressada és convenient: “te cové a fina força lexar-la.” Per tant, el P/C s'incorpora en el joc de forces.

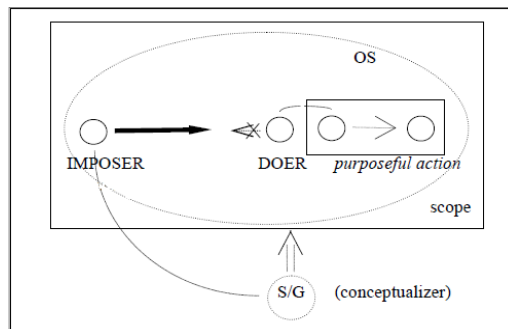

Fig. 4. Valor de necessitat i conveniència. (Adaptat de l'esquema de *must* de Pelyvás 2000)

Comptat i debatut, podem extraure dues conclusions en la formació d'aquest matís:

- i. la intensitat de la força de la necessitat externa al participant s'ha atenuat una mica. En aquest esquema conceptual, ja no hi caben expressions com “per força”;
- ii. la participació del parlant ja no és sols la conceptualització objectiva de l'escena, sinó que s'estableix una connexió amb l'imposador, el locus de la potència.

Valors de necessitat generalitzada

Hem trobat algunes ocurrències en què la perífrasi s'adequa parcialment a l'esquema conceptual que acabem de descriure perquè s'hi estableix una relació entre l'imposador i el parlant. En canvi, se'n diferencia en el fet que la intensitat de la força no s'atenua tant, però sí que es generalitza el locus de potència. L'origen de la necessitat ha estat generalitzat en major o menor grau. No és un tercer participant concret com en la versió prototípica de la necessitat externa al participant.

L'obligació que expressen aquestes ocurrències no prové d'una situació externa que força el realitzador. Simplement s'expressa l'existència d'aqueixa força i se'n difumina

l'origen. Trobem aquests valors a partir del segle XVI.

- (37) E axí de q[ua]l se vol cosa, hun semblant endret son sembla[n]t. Enperò deus saber que quant *hauràs a sumar* alguna quantitat, sempre deus comensar an els nombres, ço és an el primer grau envés la mà dreta, (*Miralles XVI 2: 158, 1521*)
- (38) Ý, dexat asò a part, se *à de recordar* vostra senyoria que en ninguna cosa me pot fer major mercè que en mirar per sa salut (*Estefania: carta 126, 1522-1542*)
- (39) Lúcio: Ara donchs oyi, per mercè, ý perquè millor me entengau, pendré l'aygua un poch alta. Lo rey don Joan (de qui *havem de parlar* com sabeu) fonch fill del rey don Fernando primer, que succehí en los regnes de Aragó per la mort del rey don Martí, (*Despuig, Col·loquis: 156, 1557*)

En algunes ocurrències, la noció d'ordre és més difícil de copsar perquè l'infinitiu és estatiu. En canvi, s'acosten més a la noció de conveniència que hem tractat més amunt.

- (40) arribà lo mestre de Segòvia ý, en veure l'art, dix que l'avien errat, com jo n'escriví ja a vostra mercè; ý *à de saber* que, encara que ell conegué la falta, no sabia prou donar antenent la primor (*Estefania: carta 145, 1522-1542*)
- (41) és menester que·n fasau fer altra miga dotzena d'esta manera, ý, que tinguen millor tall, si és possible. Les tres *àn de ser* de vidre vert, molt fi, que tinga color de esmeralda; ý les altres tres, de blau turquesat, com aquels canterets que féreu (*Estefania: carta 199, 1522-1542*)
- (42) li fes portar un bon pot de ingüent setri que sia molt bo ý del més fresc que·s puga aver; *à de ser* molt blanc ý blauet, ý que no y aja arjent ni solimay. (*Estefania: carta 63, 1522-1542*)
- (43) Sí que y entren, a la fe, però lo cas és aquest, que puix hi som, no deixaré de dirho: en lo temps més atràs, *haveu de saber* que la elecció dels diputats anava per escritini, ço és, per elecció de veïns (*Despuig, Col·loquis: 126, 1557*)

Moalitat deòntica

La modalitat deòntica és un subtipus de la necessitat externa al participant en la qual l'origen de la necessitat és el marc moral, legal o social. Aquest és el valor prototípic de la perífrasi <deure + Inf> en català antic (Sentí 2010a, 2010b, 2010c). També és el valor central del verb modal anglès *must*. En aquest sentit, Pelyvás (2000) defensa, referint-se a aqueix verb anglès, que hi ha una equivalència entre el parlant i l'imposador, tal com hem vist en el cas del valor de conveniència de *haver*. Argüeix que, sense una adhesió mínima del parlant al codi moral o legal que origina la força, no es pot entendre la construcció. Per tant, en el cas de la modalitat deòntica, s'estableix també una correspondència entre l'imposador i el P/C. La diferència rau en el tipus de força, de caràcter moral o legal. A més a més, en aquest cas no ha estat ni rebaixada ni atenuada. El verb *haver* té aquest matís des dels primers textos literaris i, a mesura que avança la gramaticalització, amplia el percentatge de representativitat de la modalitat deòntica (vg. taula 1 i gràfic 1). Vegem-ne alguns exemples:

- (44) He no·t conseyl, fil, que aprenes geomatria ne arismètica, cor arts són qui requeren tota la humana pensa, la qual *ha a tractar* de amar e contemplar Déu. (Llull, *Doctrina I: 194, XIIIb [ms. XIV]*)
- (45) Primerament, senyor, *havets a fer compliment* a les romanens ·X· galees, com ací no n'haja sinó ·VII·, e de rems, arbres, entenes e veles, e de totes altres (*Epistolari Ib: 195, 1325-1347*)
- (46) E deya que estar en solitud no pertany a tothom, mas a aquell qui sap e sent quins perills hi ha e és ja provat per diverses temptacions, les quals coses primerament se *han a ffer* en les comunitats e congregacions ans que hom vinga en la solitud.

(Eiximenis, *Dotzè*: 23, 1385-1391 [ms. 1375-1424])

(47) envie·l·vos perquè treballau de cobrar los dos ducats d'ell matex, o d'en Fenolleda, que à *de pagar* lo loguer de la casa, y guardau lo albarà fins que·ls hajau cobrats. (*Estefania*: carta 225, 1522-1542)

(48) Y del que molt me só admirat és no haver trobat doctors qui diffusament escriguessen lo modo y orde com se *ha de oyr* la missa. (*Illes XVI I*: 354, 1588)

En alguns casos, la modalitat deòntica és una obligació directa a un individu o col·lectiu, com una ordre:

(49) E fonch feta crida que lo sendemà, que seria dilluns, tothom *hagués a fer festa*. (Safont, *Dietari*: 120, 1411-1484 [ms. 1454-1484])

Aquest exemple és especialment interessant perquè en el mateix context l'autor utilitza la perífrasi amb *haver* i amb *deure*, i tenen el mateix valor deòntic:

(50) Car sabuda cosa és que los hòmens *han de exercitar* les armes e *han a saber* la pràctica de la guerra e lo gentil stil que aquest benaventurat orde de cavalleria té; e és deguda cosa e de bona consuetut que los hòmens de honor en gran joventut *deuen principiar* les armes, car en aquella edat aprenen molt millor que·ls altres axí en batalles de camp clos com en guerres guerrejades. (*Tirant*: 130, 1460 [ms. 1490])

Al seu torn, aquesta ocurrència especifica l'origen de la força, un acord legal, “com estava acordat”:

(51) fet primerament tot lo que *se avia de fer*, ço és, tramesos los hòmens al camp dels enemichs, com estava acordat y armades les dones ab la forma apuntada (Despuig, *Col·loquis*: 120, 1557)

De vegades és difícil distingir el matís de conveniència i el deòntic, precisament perquè comparteixen l'esquema bàsic. Però en qualsevol dels dos casos, això indica una progressiva subjectivització. Per exemple, en aquest fragment apareix explícit “me par a mi que de rahó,” la qual cosa palesa la correspondència parlant-imposador:

(52) Fàbio: Y com? No són los dos senyals obra profana? Donchs ¿per què í à de està lo hú més que l'altre? ans me par a mi que de rahó *haurien de estar* allí les marques y no les armes, perquè les primeres senyalen, en certa manera, pau, y les darreres anunsien guerra y veu si est (Despuig, *Col·loquis*: 65, 1557)

Amb tot, sembla que la intensitat de la càrrega moral de la modalitat deòntica més prototípica, que assumeix *deure*, no la trobem –sempre– en la perífrasi amb *haver*. En l'exemple que hi ha a continuació, observem que el valor deòntic de la perífrasi potser no és tan fort com el que hauria tingut el verb *deure*, més carregat de moralitat. Fixem-nos en el fet que el P/C es dirigeix al rei. Sembla que la pragmàtica del context comunicatiu no permet suposar que el rei està obligat a res. Per tant, el P/C busca una manera més suau d'expressar la necessitat. I la perífrasi amb *haver* podia fer aquesta funció al segle XVI.

(53) De ho[n] lo dit moss[èn] Caulellas p[ro]seguint la dita sua or[aci]ó li dix: “Vostra c[esàrea] m[agestat] *ha de ente[n]dre* q[ue] aq[ue]st seu regne de molts anys ensà ha petits y de cascu[n] dia patex grans infortunis, axí p[er] les co[n]tínuas incurcio[n]s dels moros [...]” (*Illes XVI 7*: 376, 1542)

Finalment, cal fer constar, també, que sovint la frontera entre la modalitat externa al participant (l'hiperònim) i la modalitat deòntica (hipònim) no és tan clara. Evidentment, són valors molt pròxims i no totes les realitzacions són versions prototípiques del significat. Per exemple, al primer fragment dels *Fets*, tant podríem interpretar que hi ha una autoritat (reial) de la qual emana “haver de parlar,” com una necessitat externa que demana que “hagen de parlar.”

(54) E per la covinença que era entre nós e ell no li volíem contrastar e lexi·lo passar

tro al matí e dixem que altre dia *haviem a parlar* sobre açò. (*Fets*: 74r, XIIIb [ms. 1343])

- (55) Mas ·i_a· cosa us diré, barons: dues coses fan vosaltres aturar en aquesta malícia, e en nostra terra: la ·i_a· és la ajuda que nós *havem a fer* al rey de Castela, a qui no volríem falir, pus promès li ho havem; l'altra sí és nostre sen (*Fets*: 156r, XIIIb [ms. 1343])
- (56) e dix que no viu aquell nulla hora comparar davant los dits oficials, mas creu que deffenia e r[a]honava aquells per ço cor tot cònsol *ha a deffendre* e a rrahonar los drets dels mercaders del seu consol[at]. (*Clams II*: 170, 1306-1321)
- (57) Car temps vendrà que u *haurets smenar*, e ab martiri vostres dies finir per adquirir tots temps noble vida. (*Malla, Memorial*: 178, 1420-1430 [ms. 1425-1449])

S'acosta a la modalitat deòntica un exemple com aquest en què l'origen de la força és el costum:

- (58) –Embaxador, lo meu costum és aquest: que quants embaxadors vénen en presència mia, que sien de prínceps, *han de pendre* del que mils los alte, tant com ne vullen. Per què·t prech que prengues tot lo que vullés, car com més pendràs, més ne seré (*Tirant*: 1125, 1460 [ms. 1490])

Valors de necessitat més diluïda

En alguns casos, la perífrasi apareix en una oració condicional, cosa que comporta que puguem interpretar una força d'intensitat més diluïda. A diferència del valor prototípic, ací no tenim un fet ineludible, sinó que la necessitat de *haver* només fa referència a una possibilitat futura. Sembla, doncs, que la presència d'una condicional rebaixa la força, n'atenua el grau d'intensitat. Així mateix, el locus de potència està més indefinit: no prové d'una font externa concreta explícita.

- (59) Donchs, diu aquest, certa cosa és que si Noè *hagués a çercar* los hòmens per lo món de ·I· en un a dir-los ço que dit és (*Eiximenis, Dotzè*: 34 1385-1391 [ms. 1375-1424])
- (60) e si *han a pujar* en algun loch alt, diran que·l çervell no·ls ho pot soferir; si *han entrar* en mar, diran que·l stómach los fa mal; no iran de nits, car diran que pahor han dels spirits e de les ànimes e de les fantasmes (*Metge, Somni*: 204, 1398 [ms. XV])
- (61) són dues maneres de mentira: la una és peccat venial, dient alguna trufa, que hom se·n rigue; l'altra és peccat mortal, axí com si *has a taxar*, no dius la veritat, per tal que no hagues a pagar peyta. (*Sant Vicent, Sermons*: 105, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

Una altra via per a l'atenuació de la força és de manera indirecta. En aquesta ocurrència es diu que no tenien més opció que *restar en rehenes* 'ostatges'. Tanmateix, podríem entendre que indirectament aqueixa força s'ha reduït, atès que no ha estat suficient i ha guanyat la contraforça: fugiren cavalcant (vg. subratllat).

- (62) E feta fidelíssima resposta del que lo virtuós Tirant los havia dit, prestant cavalcaren tots los qui *havien a restar* en rehenes. (*Tirant*: 1436, 1460 [ms. 1490])

Encara trobem alguna ocurrència en què la perífrasi serveix de connector textual, cosa que comporta també la difuminació del locus de potència i en rebaixa la intensitat:

- (63) en cas fortuït, pogués, si·s volgués, viure donant loch o atorgament a la intenció de son adversari, e fer no ho volgués, *havem a dir* que preà més sa honor que sa vida, membrant-li quant val més als prous dignitat sens vida que vida sens dignitat; (*Epistolari Id*: carta 31, 1393)

Manca d'agentivitat

Un altre cas perifèric apareix en ocurrencies amb l'infinitiu de tipus estatiu, en què la construcció no és agentiva. En aquest cas, doncs, el realitzador (*doer*) no ha de portar a terme una acció, sinó que li ve donat l'estat de coses, atesa la força en qüestió.

- (64) Mes lo demoni soptosament entrà aytambén en lo prevera, e cor volc presumir alguna cosa ultra ses forces, *ac ha saber per força*, en son turment, què era. Mas aquels qui aquí eren presens, en lus mans levaren l'enfanta del oratori e portaren-la (*Diàlegs*: 13v, 1250-1290 [ms. 1340])
- (65) –Ara·m digats: ¿havets vista Laquesis? –Com, senyora! –digueren ells–. ¿Si la havem vista? Senyora, siats certa que *per força* la *haviem a veure*, car Curial nulls temps ix de la sua casa mort ni viu, e tots quants negocis ha en lo món lexa per ella. (*Curial*: 250, 1425-1448 [ms. 1442-1458])
- (66) Com les portes foren tancades, la emperadriu féu tornar a Ypòlit en son loch e dix a la donzella: –Puix la sort ha permés tu *has hagut a sentir* en aguests afers, dóna orde que de tot ton poder vulles servir a Ypòlit més que a la mia persona. (*Tirant*: 983, 1460 [ms. 1490])

En l'exemple que hi ha tot seguit, a més a més de la manca d'agentivitat, s'uneix el fet que el (semi)auxiliar és en passat. Això provoca que no trobem una força que recau sobre el subjecte (*target*), per la qual ha de fer realitat un estat de coses potencials, sinó que aqueix EdC ja és real. El joc de forces és el mateix que en l'esquema conceptual prototípic: un element extern (“cantaven”) és suficientment fort per a vèncer la contraforça (“no saber una cosa”). Tanmateix, el resultat és que el realitzador “ho va saber,” l'EdC és ja real:

- (67) endre del relleu que donaven als pobres a la porta del palau del marquès, e moltes vegades, sperant, cantaven, en tant que lo marquès ho *hagué a saber*, e féu-los manar que venguessen davant ell. (*Curial*: 342, 1425-1448 [ms. 1442-1458])

Semblant a aquestes ocurrencies, també hi pot haver una atenuació del destinatari (*target*). En aquesta ocurrencia, el realitzador o *doer* tampoc no és agentiu, simplement l'EdC esdevindrà real, atesa la força que s'exerceix. La situació no ha estat consumada, és en futur, però és inevitable:

- (68) –No és novella cosa a mi abundar en làgrimes, com aquest sia mon costum, car en diversos temps e anys que lo meu senyor era en la guerres de França a mi no és stat dia freturós de làgrimes, e *segons veig*, lo restant de ma vida *hauré de passar* ab noves lementacions. (*Tirant*: 82, 1460 [ms. 1490])

A més, cal destacar, en aquesta última ocurrencia, l'origen de la potència és la inferència de la realitat que fa el parlant/conceptualitzador: “segons veig” (vg. subratllat). Això és una altra petita variació que ens encamina a l'estructura semàntica dels valors evidencials.

Comptat i debatut, la perífrasi desenvolupa petites variacions de l'esquema central de la categoria que se n'aparten, amb atenuació de l'origen o destinació de la força. Aquesta atenuació modifica la conformació objectiva de l'esquema conceptual i avança cap a la incorporació del P/C a l'abast de predicació. És a dir, comença la subjectivització que donarà lloc a valors innovadors, com la inferència deductiva.

Els valors de transició

La bibliografia del canvi semàntic o l'extensió semàntica ha buscat sovint valors de transició entre el significat original i l'innovador per explicar-ne el sorgiment amb diferents mecanismes. Sovint s'ha parlat de contextos pont, valors generalitzats,¹⁴

¹⁴ Vg. Traugott & Dasher (111-112).

ambigüitat. Ací parlarem de valors de transició o transicionals¹⁵ perquè sembla que aquest terme respon adequadament a la idea d'un valor que comparteix elements del valor original i l'innovador, que el lector pot interpretar de les dues maneres.

És remarcable, doncs, que l'existència d'aquests valors pot mostrar el camí que ha seguit l'extensió semàntica per a arribar a assolir el valor innovador. Per això és interessant veure quins valors de transició hem trobat al corpus.

Necessitat externa al participant i futur

Durant el segle XIII i XIV trobem algunes ocurrencies amb un valor de transició entre la necessitat externa al participant i el valor de futur. Això podria ser una mostra de la manera com funciona el canvi semàntic. El valor innovador sorgeix –o s'acaba d'assolir completament– perquè hi ha situacions comunicatives en què l'esquema conceptual de la construcció no s'adiu totalment amb el prototipus i pot donar a entendre un valor parcialment diferent (el valor innovador). L'oient pot inferir un valor proper, el futur, però també pot interpretar el valor original, la necessitat externa:

(69) en Paschual Ivaynes, collidor de la peyta que fo gitada en Cocentània, en n·III·faneques de paniç. Lo qual paniç, el dit G. Miron, *avia de collir* de la peyta que collia lo dit Paschual del seynnor rey. Item clama·s d'él que li deu una faneca de forment (*Cocentaina*: 77, 1269-1290)

Per exemple, en aquesta ocurrencia podem conceptualitzar un esquema de necessitat: *G. Miron, segons l'ordenament legal del moment, havia de collir el panís. O també, podria respondre a un esquema més aïna temporal: G. Miron, tenia planificat collir el panís.* Segurament, el valor de futur de la segona lectura és una planificació que es fonamenta en alguna autoritat, però l'accent es posa en l'orientació futura. Altres exemples són aquests:¹⁶

(70) E com lo dit G. de Sent Martín age comprat lo vi sens tot sí en axí que lo *avie a pendre* dinç n·X· dies tot lo vi e pagar los diners del preu del vin, e encara que lo dit Bernat volie donar al dit G. n·V· sol (*Cocentaina*: 50, 1269-1290)

(71) perquè s'exia de nuyt de València, car no·l calia; que, can fos que·ns dixés de no, nós no·ns *haviem a captenir* mal d'ell, si donch ell no faés mal a Fferran Sànxex o a les sues coses. E, ell exit de la vila, a poch dies vench Fferran (*Fets*: 186v, XIIIb [ms. 1343])

(72) No-res-menys requeria la sua posteritat e sucesió, qui a ell, axí com a principal pare e patró, *havia a recórrer* per tots duptes que li sobrevinguessen, que ell fos un gran pèlech de saber e de saviesa, qui fos als altres lum e ley directiva en tots lurs affers, e principal e indefectible recors après Déu. (*Eiximenis, Dotzè*: 31, 1385-1391 [ms. 1375-1424])

(73) Lexa aquestes noves e acaba-li de dir ço que has lextat. -No scé que àls li hage lextat a dir -responguí yo-. Volguera que encara hi *hagués a començar*, que jo l'haguera lextat parlar assats, sens algun contrast. (*Metge, Somni*: 258, 1398 [ms. XV])

El valor de necessitat i de futur són força propers pel fet que l'obligació sempre està orientada a un temps de referència posterior i perquè cognitivament també són nocions pròximes relacionades amb la irrealitat (Martines en premsa). Per tant, no és d'estranyar que es produïska aquest procés de canvi semàntic *necessitat > futur*. Al s. XIIIb, el valor de futur només representa el 12% de les ocurrencies, al s. XIV sobrepassa el 20% i

¹⁵ Prenem aquest terme de Goossens, tot i que no l'aplicarem als mateixos valors.

¹⁶ Com podem veure, excepte una ocurrencia en present, la resta són en passat; per tant, en la interpretació de la lectura de futur, seria futur del passat.

al s. XVI arribarà al 32%. Els exemples de transició els trobem en el període d'expansió del valor de futur, entre els s. XIIIb-XIV. En aquest moment ja havia sorgit el valor de futur, però encara no s'havia consolidat. Per tant, podríem concloure que aquestes perífrasis ambigües són propis del context de canvi semàntic incipient de la perífrasi catalana. En canvi, al s. XV i el s. XVI no hi ha ocurrencies de transició, sembla que ja es pot interpretar més clarament un valor o altre. És a dir, tots dos significat s'han arrelat, independentment, com a nuclis de valors diferents de la categoria.¹⁷

El valor deductiu i valors de transició: l'abast ample

L'altre valor que sorgirà en el català antic és el valor evidencial inferencial deductiu. Aquest significat *per se* ja és proper a la necessitat externa al participant; per això l'aparició d'alguna ocurrencia transicional entre la necessitat i la deducció no és difícil d'entendre. Això ens mostra el camí que segueix el canvi semàntic. Si abans hem vist el patró *necessitat > futur*, ara veurem l'altre patró *necessitat > deducció*.

Sembla que el valor evidencial deductiu sorgeix al segle XV, quan trobem alguns valors de transició cap a una lectura evidencial inferencial. Al segle XVI, aquest valor es desenvolupa i arriba al 6% de les ocurrencies (9 exemples).

Els valors de transició que admetrien una lectura de necessitat externa i una d'evidencial inferencial apareixen al segle XV-XVI, cosa que indica que és el moment de gestació d'aquest valor innovador. Hem documentat tres ocurrencies amb aquesta doble lectura. Vegem-ne una:

(74) Per què, cavaller virtuós, com lo teu sentit excel·lexca tots los altres sentiments, de necessitat se ha de concloure que posehexes més amor que tots los altres cavallers del món. (*Tirant*: 1189, 1460 [ms. 1490])

El valor transicional d'aquests exemples permet una doble lectura. D'una banda, es pot interpretar que un tercer participant ("ja que el cavaller excel·leix en tots els altres sentiments") ens força/obliga a *concloure* "que posseeix més amor que cap altre cavaller." Això s'adiu amb l'esquema de necessitat i amb una visió objectiva. D'altra banda, també podem fer la lectura evidencial: les proves conegudes ("que el cavaller excel·leix en tots els altres sentiments") ens força a *concloure* "que posseeix més amor que cap altre cavaller." Com veiem: la lectura modal de necessitat i l'evidencial és si fa no fa la mateixa. És per això que Traugott & Dasher (111-112) parlen de la noció de necessitat generalitzada. Això seria una sanció parcial de l'esquema de la evidencialitat inferencial deductiva que veurem a §6.

Cal fer notar que aquesta ocurrencia comparteix amb la que hi ha a continuació el fet que són oracions impersonals amb el pronom *se*:

(75) Y dóna ocasió de creurer que fonc ayxí tenir esta ciutat de Tarragona la invocatió en la sglésia de Sancta Tecla, no sols abans de la venguda del sanct bras de dita sancta, però ya abans de la roina de Tarragona, que fonc quant los moros ocuparen Spanya ab la tra[i]ció del comte Julià, com largament està dit. Y perquè la Seu que vuy és se fundà lo any [...], necessàriament és dita sglésia de Sancta Tecla la Vella la que fundà o féu fundar sanct Pau. De assò no puch dir cosa certa sinó que a molts vells ho é hoit a dir qu'em refferien aver-ho ayxí hoit a dir a sos predesessós. (*Grandeses*: 223, XVIa)

Finalment, la tercera ocurrencia de transició és aquesta –observem que té un subjecte inanimat:

(76) E axí mateix, qui vol part de la honor e glòria, rahó és que porte sa part dels

¹⁷ Amb tot, s'ha de tenir present que el valor de futur ja s'havia documentat en llatí i que, potser, com a valor pragmàtic, és propi de la perífrasi des de l'origen de la llengua catalana.

pensaments e càrrechs. Les coses grans *a costar han*. Lo or se cava del pregon de la terra; les spècies se porten de lunny, lo ensens se cull de arbres que suen en Sabea; (*Tirant*: 609, 1460 [ms. 1490])

Hem destacat el fet que siguen oracions impersonals o amb el subjecte animat perquè difícilment tindran un destinatari (*target*), la força no pot recaure sobre un individu concret, el realitzador (*doer*) s'ha difuminat. La força recau, doncs, sobre l'EdC complet i no sobre un realitzador. Ací podem aplicar la noció d'*abast* (*scope*) de Nordlinger & Traugott.¹⁸ Si en la necessitat externa i deòntica l'*abast* és reduït, ja que la força recau sobre un individu concret, en aquests exemples l'*abast* de la força s'ha ampliat i afecta l'EdC complet (el procés d'infinitiu i els complements). A diferència de l'*abast* reduït de l'esquema conceptual prototípic en què la força recau directament sobre el realitzador, açò es coneix com a *abast* ample. Aquesta configuració afecta l'escena objectiva de l'estructura conceptual. Com observem en la figura 5, el *doer* ha desaparegut i el destinatari (*target*) de la força és el procés d'infinitiu. És important que ja no es perfila la relació de força modal, sinó que l'escena objectiva (l'element perfilat o prominent) és el procés d'infinitiu i no tota la interacció de forces.¹⁹

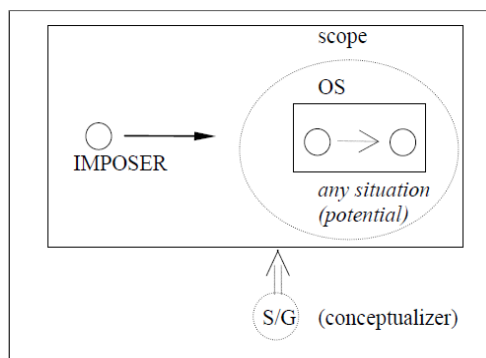

Fig. 5. Esquema conceptual amb l'abast ample (adaptat de Pelyvás 2001)

L'abast ample és un tret de certs modals de l'anglès amb valor deòntic que és compartit amb els modals epistèmics o evidencials. Per tant, ajuda a explicar el pas d'un valor a l'altre. Ací, com veiem, aquest esquema conceptual s'adiu als exemples transicionals que hem trobat de la perífrasi amb *haver* i que pot ser útil per a trobar les característiques conceptuals que els situen a cavall d'un valor i altre.

Pel que fa a la perspectiva del P/C continua sent objectiva i la força continua provenint d'una noció externa (vg. subratllats de les ocurrences anteriors). I, per això, el verb *haver* no ancora l'oració al context (*ground*), no és una predicació d'ancoratge. Ara bé, sembla que la relació P/C i imposador s'ha enfortit: el parlant ha interpretat l'EdC d'aquesta manera. Això entronca amb el que hem vist en l'esquema dels valors perifèrics de la necessitat i, per això, l'esquema conceptual d'aquestes construccions modals d'abast ample també tenen la correspondència entre el P/C i l'imposador.

Un altre element important que comparteixen les dues primeres ocurrences que hem vist és que l'infinitiu és un verb de comunicació. Si bé no són verbs estatus, no són verbs que comporten una activitat típica i són verbs connectats amb la inferència i

¹⁸ També la tracten Traugott & Dasher. Pelyvás (2006) l'aplica als modals anglesos a partir del model teòric langackerià.

¹⁹ Per això, Pelyvás (2006, §4.4) ha posat en relleu la contradicció de la nomenclatura: sembla que l'abast s'haja reduït a l'EdC i no ampliat. En qualsevol cas, obviarem aquesta possible contradicció per no causar malentesos terminològics.

l'evidencialiat. El cas de la tercera ocurrència és una mica diferent ja que el participant extern és la interpretació lògica que fem del món: les coses grans costen d'aconseguir.

Per tant, formalment, l'esquema conceptual d'aquestes ocurrències ha canviat considerablement, en especial si en fem la lectura evidencial. Siga com siga, sempre hi ha una estructura de forces amb un locus de potència vinculat clarament al P/C i amb un destinatari més ample, que ocupa tot el predicat. Ara només interessa la prominència conceptual del predicat (part perfilada, en l'escena, EO).

Des d'un punt de vista pragmàtic, podem fer servir aquesta construcció en aquest context comunicatiu perquè podem fer aqueixa lectura o la interpretació més propera a la necessitat externa canònica. La clau, però, és que amb el tipus de subjecte, el tipus d'infinitiu i el context comunicatiu inferencial que envolta la situació difícilment l'oient pot deixar d'inferir la noció innovadora: l'evidencialitat inferencial deductiva.

Teòricament, doncs, la noció d'abast (*scope*) de Nordlinger & Traugott pot ser útil. La seua proposta defensa una tipologia perifèrica de la modalitat deòntica o dinàmica externa per a modals anglesos com *should/ought to* i *must*. En els verbs modals catalans, si més no, no sembla una proposta que aporte grans millores de l'anàlisi semàntica. Ara bé, en el cas dels valors de transició podria ajudar, com hem vist, a engrunar el canvi semàntic i a mostrar els canvis en l'esquema d'imatge conceptual de la categoria de la perífrasi. Amb això, doncs, podem explicar millor el canvi semàntic de la *necessitat > inferència deductiva*.

El futur i l'evidencialitat inferencial

Una altra frontera és la transició entre el futur i l'evidencialitat inferencial. Cal dir, però, que només n'hem vist una ocurrència amb aquest valor. Tot i això, és significativa ja que mostra la interrelació de tots dos significats, al segle XV, quan el valor inferencial sorgeix:

(77) E ve-y la muller de Capadòcia. E han-nos dit al port, com fom arribats, que hun diable de francés és vengut capità dels grechs, que totes les batalles los venç, los quals dien que ha nom Tirant. Per ma fe, ell poria haver bons fets axí com dien, mas lo seu nom és leig e vil, per ço com Tirant vol dir usurpador de béns o, més propi parlar, ladre. E creu, segons lo nom, per força ha de seguir les obres, car diu-se que en una letra que féu al rey de Egipte, que no-l gosà combatre cors per cors, deya ésser enamorat (*Tirant*: 712, 1460 [ms. 1490])

D'una banda, la interacció de forces és present ("per força"); d'altra banda, el que la sustenta és la inferència de la realitat que en fa el parlat ("segons lo nom"). Al capdavall, tant podríem fer la lectura deductiva que acabem d'explicar, com interpretar un futur. Possiblement aquesta segona lectura s'admet perquè l'EdC està orientat al futur, a diferència de l'EdC dels exemples anteriors. El predicat "seguir les obres" és un predicat clarament agentiu que expressa una activitat que s'ha de portar a terme, una acció proposada potencialment. En canvi, a (74) amb la lectura "concloure que posseeix més amor que cap altre cavaller," no hi ha una orientació al futur. Si la inferència emet una força que serveix per a expressar un EdC present, entendrem que té un valor evidencial. En canvi, si la força de la inferència expressa un EdC futures, entendrem que és un valor de posterioritat.

El valor de futur

El futur és la localització temporal d'un esdeveniment o EdC en un moment posterior al present o al moment de parla. Si aquest punt temporal posterior es basteix, no a partir del moment de parla sinó a partir d'un punt de referència, també el considerarem futur. Tot i que, estrictament, caldria referir-s'hi com a posterioritat (e.g.

futur del passat), pensem que és més operatiu una única etiqueta.

El futur que mostren una part significativa de les ocurrences és un valor perifèric però important de la categoria. El considerem secundari perquè

- a) no és el valor amb més freqüència de la perífrasi;
- b) diacrònicament, el primer valor de la construcció en llatí és el valor modal d'obligació;
- c) no expressa un futur temporal neutre, sinó que, en molts casos, manté un component modal.

L'estudi del valor de futur de la perífrasi amb *haver* presenta algun problema metodològic en l'enllaç de l'evolució entre el llatí i el català. D'una banda, les dades del corpus català no documenten aquest valor fins al 1250. A partir de llavors, el futur va prenent força fins arribar a més del 30% de les ocurrences de la perífrasi al segle XVI. A més a més, els exemples d'aquest darrer segle mostren que el valor de futur és més clar i que s'ha perdut notablement el matis modal que havia tingut.

De l'altra banda, el fet que el valor de futur ja s'hagués documentat en llatí fa difícil pensar que en català no s'hagués mantingut. Així, doncs, és factible la hipòtesi que el valor de futur és propi de la perífrasi des de l'origen de la llengua catalana. Amb tot, el patró de canvi semàntic *necessitat externa* > *futur* no es pot descartar per dos motius. En primer lloc, perquè és el camí que va seguir la perífrasi en llatí (Fleischman). I en segon lloc, perquè la gramaticalització d'aquest valor avança en català antic: n'augmenta la freqüència i la desmarcació contextual.

Recordem que la situació de partida és la necessitat externa al participant. El subjecte ja ha perdut bastant el control del locus de potència i hi ha transparència (el trajector és el subjecte de tota la perífrasi. Tal com veurem, hi ha un augment de la difusió del locus de potència, de la interacció de forces i del destinatari (*target*). És a dir, un major conformació subjectiva de la perífrasi.

En el cas dels valors de posterioritat, cal distingir entre dos esquemes conceptuais. En primer lloc, hi ha una posterioritat pròxima a la modalitat (necessitat externa prototípica). En aquest primer estadi, la força prové de circumstàncies externes a l'EdC o de les característiques pròpies de la situació. Aqueixa força provoca que l'EdC potencial serà real en el futur. La potència de la força pot ser major o menor, com ara veurem, cosa que mostra diferents nivells d'atenuació (i, per això, la fletxa té una línia discontinua). El paper de l'imposador ací són les circumstàncies externes que es troben en la realitat coneguda, les quals emeten la potència suficient per a crear una expectativa del conceptualitzador d'un esdeveniment futur: una realitat projectada (vg. Model dinàmic evolutiu de Langacker (1991, 277)). Per això, l'esquema incorpora la línia del temps (t). El conceptualitzador escaneja aquest esquema objectivament perquè observa aquest joc de forces.

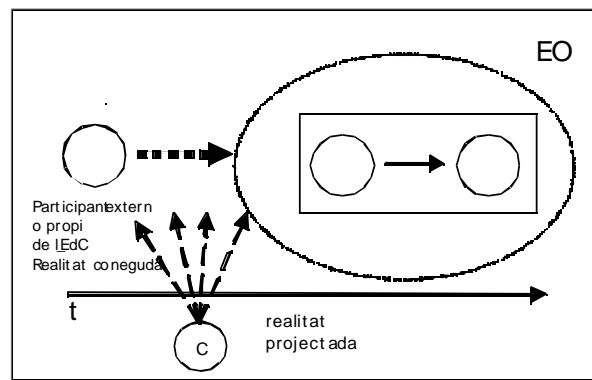

Fig. 6. Valor de posterioritat, estadi 1.

En aquest estadi encara hi ha una relació de forces, però no hi ha *doer* o realitzador i l'abast és ample. Com veiem el concepte d'abast ample torna a ser útil ací. A diferència de la necessitat externa, en l'esquema de futur l'important no és l'obligació que recau sobre un individu-agent, sinó l'esquema temporal de posterioritat i, per tant, la força afecta tot l'EdC complet, és d'abast ample. Al capdavant, es tracta d'un reforçament de l'orientació cap al futur, un debilitament de la força i el *target* de la potència.

Hi ha diferents grups d'ocurrències que poden ser sancions completes d'aquest esquema. Per exemple, en aquest cas es descriu un futur inevitable, propi de l'EdC que s'explica. Es tracta, doncs, d'una posterioritat indefugible:

(78) No son vengut açí per mirar les tenebres infernals, a les quals necessàriament tota cosa mortal *ha a devallar*, ne per encadenar lo coll de Cèrbero, axí com alguns han fet. (Metge, *Somni*: 164, 1398 [ms. XV])

Sovint es refereix a la mort:

(79) No pas a vida immortal, car jatsesie que aquells fossen resuscitats, mas no a vida immortal, car *a morir havem* altra vegada. (*Sant Vicent, Sermons*: 124, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

(80) Fugint a ell, a virtut e honor havets lo dors girat, e pus la vida per temps *havets leixar*, per temps guanyar a vosaltres incert no façats tal fallida. (Malla, *Memorial*: 178, 1420-1430 [ms. 1425-1449])

(81) O mísera de mi! Per què desige yo que lo meu pare vixqués, puix altra volta *hagués de morir*? Car les penes e treballs qui en aquest món són, de molt major pena l'estimen que no los altres. (*Tirant*: 1156, 1460 [ms. 1490])

En algunes ocurrències la idea d'inevitabilitat és igualment vàlida per altres motius. Aquests exemples expressen un futur indefugible a causa del destí o l'avenir –amb el subjecte impersonal o inanimat:

(82) Mas car tota cosa que al nostre enteniment represente ço que *ha a venir* pot ésser dit seynnal. (Eiximenis, *Dotzè*: 59a, 1385-1391 [ms. 1375-1424])

(83) E sapiau que en tres batalles se mostre major sent Miquel: la una és ja passada, l'altra és present, la ·III·a· *ha a venir*. (*Sant Vicent, Sermons*: 68, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

(84) E jurat que fonch per rey, féu-li prometre que no·s levare del siti fins que hagués Hosca a mans sues, dient-li moltes de coses que li *havien a venir*. E conortant la predita sua host, féu-se traure la sageta e morí. (Carbonell, *Cròniques*: 253, 1495-1513 [ms. 1547])

O altres motius específics del context:

(85) Durà lo encaç ·III· legües. E los qui anaven per la montanya –lo camí era més curt– *havien a pleguar* en un gran riu hon havia un pont de fusta hon podien passar segurament. (*Tirant*: 555, 1460 [ms. 1490])

(86) les confraries de la ciutat anaven a porfia sobre quala se senyalaria més, y que totes feyen tanta diligència com a si ab allò se *avien de salvar*, y après de vèurer-la feta, com que veyen lo que a penes creyen, tras haver cantat lo Te Deum laudamus, a veus plenes cridaven (Despuig, *Col·loquis*: 200, 1557)

En altres ocasions, la circumstància externa, el locus de potència, prové del coneixement científic o de la fe:

(87) Aquest sant sacrifici molt maraveyós, e per lo que nós nos *avem a salvar*, fo ordonat, fil, al diyous de la sena, con nostro senyor Déus Jesuchrist menyava ab los apòstols, e beney e partí lo pa (Llull, *Doctrina I*: 73, XIIIb [ms. XIV])

(88) E aquest meseix àer axí fret pot tenir gran dampnatge al nostre cors. Hon és a

saber que l'èer *ha a alterar* los nostre cors en moltes maneres, ço és a saber deffora e dintre. Deffora car, si és molt calt, obre les porositats (*Agramont*: 60a, 1348 [ms.1388])

Una part molt significativa de les ocurrencies té un valor de futur que podríem anomenar posterioritat programada o futur planificat (vg. Bybee *et al.*, 263; Martines; Sentí 2010b, 2013). Aquest valor es correspon amb l'esquema que acabem de veure, tot i que amb una força més afeblida. En aquest cas, el locus de potència és la planificació que s'ha establert o acordat prèviament. Ben sovint, l'infinitiu és el verb *entrar*, *passar*, *venir* els quals remarquen la temporalitat –però no sols. A voltes, trobem una expressió temporal que en justifica l'anàlisi: *en aquella hora*, *prop de hun mes*, *demà*, *aenant* (vg. subratllats). Com veiem, aquest és un dels primers valors de posterioritat de la perífrasi i es manté fins al s. XVI:

- (89) Mas Nostre Seyor nos donà gràcia pel bé que nós *haviem de fer* en les altres coses que venien aenant, en guisa que presam poch les lurs paraules e desdeyem-les. (*Fets*: 85v, XIIIb [ms. 1343])
- (90) E ara lo tema és declarat, car si aquest món se *ha a destruir e a cremar*, donchs diu lo tema axí, com a bon amich: “Amice,” etc., ço és, per pensament e per bones obres que quan (*Sant Vicent, Sermons*: 121, 1410-1415 [ms. 1445-1449])
- (91) e per ço, sabent Neptumno que, si molt navegaran, a les sues mans tart o tost han a venir, algunes voltes los fa bona cara, e·ls lexa en pau tornar a casa llur, ymaginant que, si tots temps mal usava, algú no navegari (*Curial*: 288, 1425-1448 [ms. 1442-1458])
- (92) E no consentia portassen patges, sinó tots armats com si *aguessen entrar en aquella hora* en batailla. (*Tirant*: 551, 1460 [ms. 1490])
- (93) Ella m'escriu que li falta un matalaf y una cadira y que vos trametés los matalafs a Molín de Rey per no sé qui que *avia de pasar* per allí. Si axí és, feu cercar lo matalaf i la cadira y tornau-li tot lo que sia seu. (*Estefania*: carta 198, 1522-1542)
- (94) De Sa Majestat y à noves fresques que era ja partit de Nàpols y *avia d'entrar demà* en Roma. (*Estefania*: carta 63, 1522-1542)

En algun cas podem fer una lectura d'imminència:

- (95) entrà en la cambra de la vella senyora de la casa e prestament fon despullada e vestí·s una camisa perfumada, ab tots sos drets, com si *hagués entrar* en batalla, e gonella de vellut negre. E tota descordada, entrà en la cambra e posà·s al costat de Tirant (*Tirant*: 1054, 1460 [ms. 1490])
- (96) Car, cascuna nit stà armat fins passada mija nit, com si *agués entrar* en batailla, e tots los del camp dormen e reposen hi ell vogeix e cerca tot lo camp, e moltes voltes ve ab la pluja a l'esquena. (*Tirant*: 577, 1460 [ms. 1490])

Molt semblant a aquest valor, amb la força afeblida, són aquestes ocurrencies en què el discurs tracta d'un fet del passat, del qual ja sabem el futur (futur del passat):

- (97) E sembrà entre tots discòrdia; e posà en los grans desordenada cubdícia, y en los prelats luxúria, y en los letrats e savis en dret fluxedat e peresa, en tant que los regnes de les Hespanyes que los gotths possehien, que éran tan grans que tenien de mar a mar fins en la ciutat de Tànjara, la qual és en Àfrica, [i] [fins] prop lo riu qui s'appella Ros, que va per la ciutat de León en França e la parteix per lo mitg, e *hagueren a perdre* axí com se perderen en lo temps del malaventurat rey don Rodrigo. (Carbonell, *Cròniques*: 223, 1495-1513 [ms. 1547])

O situacions comunicatives que tracten d'un fet històric conegut:

- (98) Veges e entín con coralment amava la salvació del seu poble, lo qual se *avia a salvar* per la sua mort. (Llull, *Doctrina I*: 33, XIIIb [ms. XIV])
- (99) A Jesús porten cruelment, ver fill de Déu o[mn]i[poten]t, los jueus a crucificar, y

la mort d'ell vos à *salvar*. Entre lo Jesús, corrent la vila ab la creu el coll, y, ans de aribar, sona la tro[m]peta. (*Miralles XVI 16*: 414, XVIa)

En aquests casos, la prospecció es pot projectar perquè el conceptualitzador (C) coneix la trajectòria del temps. És com una mena de planificació ja coneguda.²⁰ Per tant, si queda alguna força, és fruit d'aquell coneixement compartit amb el C. D'aquesta manera apareix a la llum més clarament l'escaneig mental del C.

Hi ha algunes ocurrències perifèriques ben semblants a aquest primer tipus de futur, però que sembla que tenen un matís d'intencionalitat, derivada possiblement del subjecte personal. En alguns casos la força prové d'una planificació externa o interna (segons s'interprete):

- (100) Quantes e quals serimònies penses que *hagen a servir* quant se leven del lit? Regla general és que d'ivern e d'estiu no exiran entrò són armades de totes peçes. (*Metge, Somni*: 222, 1398 [ms. XV])
- (101) Curial responia tots temps que aquest fet no era en son poder, car lo Sanglier ho havia a fer; que ell no *havia a fer* sinó a defendre-s, e, si lo Sanglier no-l combatia, posat que fos dins la lliça, ell nulls temps se mouria. (*Curial*: 222, 1425-1448 [ms. 1442-1458])
- (102) –O gent de poch ànimo! –dix lo cavaller–. E per temor de morir vos *haveu axí lexar* senyorejar? Tothom se arme e dexau fer a mi. (*Tirant*: 168, 1460 [ms. 1490])
- (103) Bé crec que mudar vostra senyoria casa no serà causa de detenir-la més aquí, y, per poc que y *aja d'estar*, si à de tenir millor aposiento, serà millor; y també per lo bisbe és raó que estiga millor aposentat que fins así. (*Estefania*: carta 122, 1522-1542)

En aquest exemple, la força és una circumstància externa:

- (104) La Güelfa respòs: –Abadessa, amiga mia, yo a vós no cobriria ne pusch cobrir cosa alguna que a altra persona *hagués a descobrir*, e sí parlaré ab vós ubertament; e siats certa que no-m fall conexença, que si yo no sé ne pusch cobrir les mies passions (*Curial*: 92, 1425-1448 [ms. 1442-1458])

En definitiva, podem dir que dins aquest esquema de futur hi ha una gradació en el debilitament de la força. Progressivament, la força s'haurà atenuat tant que haurà desaparegut i només en quedarà la prospecció, pròpia de l'impuls evolutiu. Una mostra d'aquest punt intermedi, són aquestes ocurrències en què encara hi ha una interacció de forces (objectivitat); però, atès que s'ha debilitat, l'escaneig mental del C esdevé part principal en la relació amb l'EdC (subjectivitat):

- (105) E el bisbe e els rics hòmens qui vengren ab ela veeren que la voluntat d'En Guillem de Montpestler e de son conseyl *havia a passar* (*Fets*: 2v, XIIIb [ms. 1343])
- (106) E, encara, no sabem si han los camps regats, e per les cèquies, e porien caure alguns e pendre gran mal; e, si per aventura nos aduïen fugén tro a l'alqueria, que *hauríem a perdre* la alqueria per la altra plaça que-ns haurien tolt. (*Fets*: 113r, XIIIb [ms. 1343])
- (107) Ni està Sa Majestat determinat encara per a quan y folga. Totom pense que à *de ser* per a onze de juliol, de manera que, vist que s'allarga, me fa més creure que no yrà la enperatriz, pux està ja en sinc mesos. (*Estefania*: 130, 1522-1542)

El valor de temporalitat futura, el segon estadi dels valors de futur, apareix quan la relació de forces, el matís modal, s'esvaeix i deixa al descobert la conceptualització. En aquest cas, el locus de potència no és cap força externa, la força s'ha atenuat del tot i

²⁰ Això s'assembla al valor del futur dels historiadors. També és un factor que intervé en la formació del passat perifràstic català amb el verb *anar*.

l'única relació que es conserva és la temporal, la posterioritat. És l'escaneig mental l'únic que es conserva. La relació objectiva ha desaparegut i només es manté la subjectiva. Per això, considerem que aquesta conformació de la construcció és subjectiva i es pot considerar una predicació d'ancoratge (§6.2). El verb modal esdevé un punt de referència (R)²¹ al qual accedeix el C en l'escaneig per tal d'arribar a l'EdC que es configura en una situació temporalment posterior. Vegem-ne els exemples i l'esquema conceptual:

- (108)e ans que aquella fos acostada al turment, fon a aquella declarat e dit que ella era morta e *havia a morir* e a ésser turmentada, e que ella, com fos en lo turment, volgués dir la veritat, e que no n'encarregués la sua ànima (*Epistolari Id: 330, 1375-1399*)
- (109)Fills, aquesta sia la derrera paraula que jamés d'aquí avant *havets a hoir* de mi (*Eiximenis, Dotzè: 30, 1385-1391 [ms. 1375-1424]*)
- (110)e girant-se vers Parrot, qui cuytava ja per ferir-lo, li dix: –A, fals cavaller! ¿E cuydes que en tu *hage a romandre* la plaça? Per què ahurtà-l tan fort e li donà tan grans colps, que certes Parrot conegué que havia molt a fer en defendre-s (*Curial: 66, 1425-1448 [ms. 1442-1458]*)
- (111)E yo tinch-los convidats a ell e al duch de Estalrich. “–No-s pot fer –dix lo rey–. O vosaltres *haveu tots a menjar* ab mi, o mon germà e yo nos hirem a dinar ab vós. (*Tirant: 276, 1460 [ms. 1490]*)
- (112)Y si esta lletra agés de llegir altra persona, tindria que riure d'estes miyonies que escric de mos fills, però, perquè sé que vostra senyoria à *de folgar* de llegir-les, ó voldria escriure més particularment. (*Estefania: carta 126, 1522-1542*)

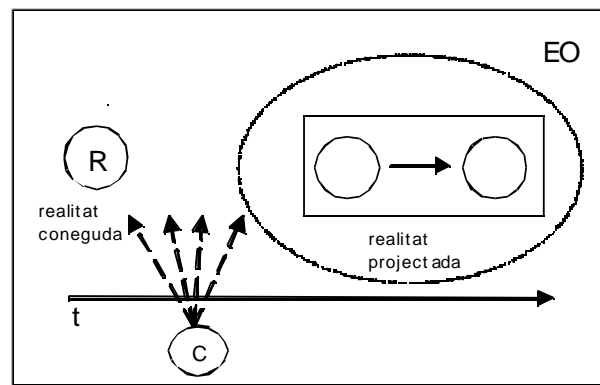

Fig. 7. Esquema conceptual del valor de futur, segon estadi.

Una mostra de l'escaneig mental del C com a unió del punt de referència (R) i l'esdeveniment es veu en aquestes ocurrències, que manifesten la inferència o predicció que el parlant fa en base a uns fets (vg. subratllat):

- (113)E ells creyen que lo Fill de Déu la *havia a pendre*, e deyen: (Sant Vicent, *Sermons: 196, 1410-1415 [ms. 1445-1449]*)
- (114)de dependre tots los dies de la mia trista vida en prosperar e augmentar la corona de l'Imperi Grech per yo ésser cert que per vós *havia ésser possehida* (*Tirant: 535, 1460 [ms. 1490]*)

²¹ Segons Langacker (1999, cap. 6), en una construcció de punt de referència primer es perfila el R que serveix per a accedir a l'objectiu (*target*).

(115) molt major soledat é sentida de sa absència après que só aribada así, que sent en Monsó me paria que la *avia de trobar* a on la dexí. Plàsia nostre Senyor encaminar los negosis de manera que prest y ab molta salut y alegria torne vostra senyoria (*Estefania*: carta 13, 1522-1542)

(116) estos mals fou los que vostra senyoria tingé dies à, y per so folge tinga mestre Amiget respecte a tot. Molta confiansa tinc ab ell que *à de curar* ab perfecció totes les rel·líquies que són restades, encara que mestre Tristany no à pres plaer ab sa venguda, segons escriu. (*Estefania*: carta 126, 1522-1542)

En aquestes ocurrències, el context comunicatiu palesa una connexió entre la prospecció i el conceptualitzador que es fonamenta en la inferència. Per això, hi ha una variant de l'esquema conceptual anterior, que té el mateix valor de futur, però amb una correspondència entre el R i el C (línia discontinua). Podríem entendre que aquesta característica acosta l'esquema de futur al valor evidencial inferencial (vg. §6):

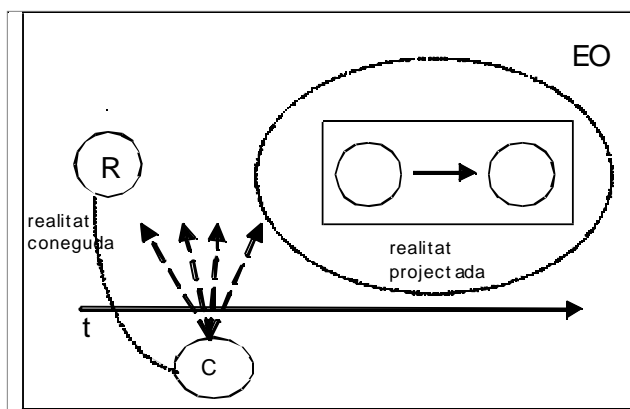

Fig. 8. Variant del segon estadi del valor de futur, amb una connexió del C amb la realitat coneguda.

En algun cas amb valor de futur, la perífrasi fa només una funció discursiva:

(117) Huy vos *hé a predicar* de la resurrecció universal, etc. Ara, sapiau que la fi del món e la resurrecció seran en hun dia. E de açò havem dues auct (Sant Vicent, *Sermons*: 123, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

(118) Ara donchs, yo vos *hé a declarar*, pus que-l món se ha a cremar, que quants jorns passaran fins al dia del juhí, e aquell gran doctor sent Jerònim diu que (Sant Vicent, *Sermons*: 123, 1410-1415 [ms. 1445-1449])

4.1. Un patró de canvi semàntic necessitat > futur?

Els esquemes conceptuals de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> que hem vist dibuixen la semàntica dels valors de futur de la categoria. El punt de partida és una conformació més objectiva, en què el locus de potència encara no s'ha difuminat gaire i la perífrasi té valors de posterioritat, inevitabilitat o futur planificat (estadi 1). Progressivament, la relació de forces s'evapora i deixa lloc a un punt de referència i a la conceptualització com a única connexió amb l'esdeveniment (estadi 2). Per tant, el patró de canvi semàntic *necessitat > futur estadi 1 > futur estadi 2* mostra com s'ha arribat a un valor de posterioritat poc (o gens) modal amb la perífrasi <haver (a/de) + Inf> perquè s'ha atenuat la força modal.

Tot i que no podem assignar cada estadi netament a un segle determinat, el corpus sí que mostra una progressió des de valors de futur més modals (estadi 1) cap a valors de futur més clars (estadi 2). La gradació que hem vist a l'apartat anterior no segueix fil per randa una progressió diacrònica. Per exemple, el valor de futur planificat el documentem en tot el corpus (des dels *Fets* fins a *Estefania*). Però, com diem, l'atenuació de la força modal i la subjectivització sí que s'observen com un procés diacrònic. Així, la majoria d'ocurrències que tenen un valor clarament de futur són del segle XV i XVI.

Al principi d'aquest apartat havíem manifestat uns dubtes al voltant de la linearitat del patró de canvi semàntic *necessitat* > *futur*, atès que en llatí ja s'ha documentat el valor de futur de la perífrasi. Tanmateix, les proves que hem presentat podrien mostrar que és factible, d'una banda, l'augment de freqüència del valor de futur; de l'altra banda, la progressiva subjectivització i gramaticalització de la perífrasi en català antic. Al capdavant, tot plegat fa pensar que possiblement els valors de futur del llatí no s'havien arribat a codificar, sinó que eren matisos pragmàtics vinculats al context. En qualsevol cas, aquest valor s'ha arrelat a la perífrasi en català antic, fins a esdevenir un significat més de la categoria.

El valor evidencial inferencial deductiu

L'evidencialitat inferencial indica que l'estat de coses que es presenta ha estat inferit pel parlant, prototípicament, a partir d'unes proves, circumstàncies o premisses a què ha tingut accés o que coneix (Willet, Aikhenvald). La deducció és la tipologia més prototípica, que es basa en unes proves específiques que condueixen a la inferència del parlant/conceptualitzador.²² En aquest apartat tractarem el desplegament d'aquest valor innovador de la perífrasi.²³

A la vista de les ocurrències de transició que hem vist (§4), sembla que aquest valor sorgeix al s. XV. De fet, aquest valor ja ha estat documentat al segle XV; Martines en dona una ocurrència:

(119) Interrogat, quina hora era com ell testimoni lo despertà, i dix que *havien a passar* bones quatre hores de nit. // [...] i aquí jugaren abdós fins tocada hora de mitja nit, que no·s pense que *haguessen a passar* de quatre en cinc hores de nit (*No serets tots temps batle*, 23: 50, 1407)²⁴

Ara bé, en el nostre corpus no trobem exemples netament evidencials inferencials de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> fins al s. XVI. Recordem que durant aquest segle, les ocurrències amb la lectura evidencial arriba al 6,5% del total (vg. taula 1). Vegem-les:

(120) e volà molt alt envers lo cel, de què tots foren molt admirats. E alguns savis qui aquí se trobaren digueren que los regnes de Hespunya *havien ésser* per ell molt honrats e augmentats. Y en lo començament de son regnat, levà·s contra ell lo comte de Nemes (Carbonell, *Cròniques*: 215, 1495-1513 [ms. 1547])

(121) Y té dit circo de larch ·CLX· canas de Monpaller, abans més que manco, perquè los càrcers *avien de estar* ont estan are las casas. Que jo no é mesurat sinó sols lo que are és encara plaça, y de ample té de cornisa a cornisa ·coranta· (*Grandeses*:

²² Les altres tipologies, la inducció i la conjectura són valors que no trobem en aquesta perífrasi. En aquest treball, ens referim a la *deducció* (en termes de Dendale), equivalent a la *inferència específica o circumstancial* (en termes d'Squartini).

²³ Per motius d'espai, no entrarem a debatre la relació entre la modalitat epistèmica i l'evidencialitat inferencial (vg. Dendale & Tasmowski; Sentí 2013)

²⁴ Llompart, G. *No serets tots temps batle. Instantàneas de la vida cotidiana del Lluçmajor medieval*. Museu de Mallorca: Palma, 1995

180, XVIa)

- (122) Cesare Augusto, era moneda de plata que valia deu dinés dels que usam. Y d'esta manera Cèsar Augusto, qui tenia subjugat tot lo món, *avia de saber* lo nombre de la gent que en lo món era, com de assò també tracta sanct Luc en lo capítol segon del dit Evangeli. (*Grandeses*: 194, XVIa)
- (123) unas, quasi blancas, y otras que groguegan, y altres més forts com són en la pedrera del moll, que tenen color de terra. No sols se *à de notar* la abundàntia de tantas spècias de pedras, però també que són las més, quasi junt a la ciutat. (*Grandeses*: 242, XVIa)
- (124) perquè lesoras en ella no y eran los orsts ni casas que are y són fins darrera lo Pes de la Farina. En aquest cap *avien de ésser* los càrcers que són dits emisiones equorum, so és lochs de ont trametien y exien los cavalls ab los carros y la columna (*Grandeses*: 180, XVIa)
- (125) Don Pedro: No desagrada la rahó, que ja per gentilesa los volguera donar, *avia de ser* la dàdiva de altra cosa y no de la propietat que·s conquistava, de manera que lo comte no se aturà res. (Despuig, *Col·loquis*: 114, 1557)

En els segles anteriors (s. XIII-XIV), la perífrasi ja havia desplegat una sèrie de matisos perifèrics que dotaven la categoria d'una complexitat important, però sempre s'havia mantingut la conformació objectiva de la construcció. Aquest valor innovador comporta un canvi d'esquema conceptual: no són diferents elaboracions d'un esquema general, ni sancions parcials, sinó que s'ha produït una extensió semàntica que camina cap a la polisemització. L'esquema conceptual ha avançat en l'atenuació de la interacció de forces i la conformació (*construe*) objectiva s'afebleix per a deixar pas a la conceptualització subjectiva inherent.

Vegem el canvi conceptual amb un exemple. El valor del verb *haver* és evidencial perquè el conceptualitzador elabora una inferència de la realitat que l'envolta a partir d'alguna premissa que coneix i/o dels coneixements enciclopèdics que té:

- (126) Deffensen a Déu provant que, com a just, no castiga a nengú sens culpa, y que, si nengú éss castigat per Déu, necessàriament à de ser injust y mal home; y d'esta manera judiquen tan folla y carnalment de Déu y de sa justícia, com si fos totalment com los hòmens (*Grandeses*: 37, XVIa)

En aquest cas, la premissa és que Déu “com a just, no castiga a nengú sens culpa.” Si considerem que això és cert, és fàcil deduir que si algú és castigat per Déu és perquè és “injust y mal home.” Precisament perquè el P/C es basa en una premissa explícita i comunament compartida, pot extraure informació i elaborar una inferència deductiva. L'auxiliar *haver* esdevé un marcador evidencial perquè indica l'origen de la informació. I és inferencial deductiu perquè es basa en proves reals i una premissa compartida per tothom que siga cristià.

Aquest valor ha sorgit perquè s'ha atenuat el locus de potència. En la modalitat externa al participant, la força ja no provenia del subjecte, s'havia atenuat una mica (vg. fig. 3). En aquest nou pas diacrònic, s'ha atenuat una mica més encara. Si en la necessitat externa era un element de la realitat el que projectava una força o impuls per a assolir l'EdC potencial, en l'evidencialitat deductiva aquesta força s'ha atenuat força (fletxa amb línies discontinúes). Ací, l'única força prové de les proves o circumstàncies conegudes a partir de les quals el parlant/conceptualitzador infereix, dedueix, l'estat de coses (únic element perfilat, dins l'escena objectiva). Per això, el locus de potència enforteix la relació amb el P/C (vegeu correspondència). En altres paraules: el que queda de la potència de la necessitat és la deducció i en això té un paper important el P/C.

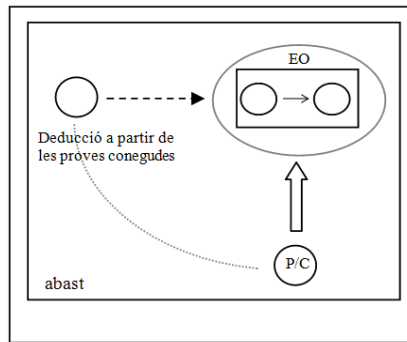

Fig. 9. Estructura conceptual del valor evidencial inferencial deductiu de la perífrasi <haver (a/de) + Inf>

Aquesta atenuació de la interacció de forces, deixa a la llum l'activitat del conceptualitzador com a força dinàmica inherent en l'activitat mental del P/C. Per això el resultat és una conformació subjectiva, que es mostra en la imatge amb la incorporació de l'escaneig i conceptualització del P/C dins l'abast (*scope*). La fletxa vertical del C cap a la situació vol mostrar la conceptualització subjectiva com a extrapolació mental de la força. El P/C entra en l'abast de la predicació. Hi ha, doncs, una conformació més subjectiva. Tot i això, no és màximament subjectiva, ja que encara manté un contacte amb la força.

Com és d'esperar, la subjectivització també comporta l'atenuació del destinatari de la força (*target*). En aquest sentit, convé mirar els tipus de subjectes de les ocurrencies del corpus. Els subjectes de les perífrasis evidencials són majoritàriament inanimats o impersonals (més del 65%). En canvi, la resta de perífrasis del mateix període (s. XVI) tenen majoritàriament subjectes animats (entre un 65-75%, segons el valor). Això indica clarament que el destinatari de les perífrasis modals és més difús.

Un altre factor que contribueix a l'atenuació del destinatari és el tipus d'infinitiu de la perífrasi. La majoria de les perífrasis evidencials tenen un infinitiu estatiu (vuit de nou), cosa que implica que si té subjecte no serà un agent. Això provoca que el realitzador agentiu (*doer*) desaparega. Per tant, *haver* amb valor evidencial ha tingut un afebliment i difuminació del destinatari, cosa que significa una major subjectivitat. En aquestes ocurrencies, doncs, el destinatari (*target*) de la força és la situació completa (l'EdC): el subjecte i el predicat.

5.1. Grau d'atenuació

Dèiem que el (semi)auxiliar *haver*, en català antic (i previsiblement en català contemporani) no té una atenuació màximament difusa ni una subjectivització total. Encara hi ha un bri de força objectiva: les proves de la realitat i la deducció del parlant. Això justifica la gradualitat del canvi semàntic. Això també mostra que els processos de gramaticalització, més o menys avançats, sempre conserven algun aspecte de la construcció en estadis inicials. Aqueixa força objectiva diluïda, tot i que acompanyada de la força subjectiva de la conceptualització, és un bon exemple.

Un element que pot ajudar a analitzar el grau de subjectivitat i atenuació és la presència o absència d'atenuadors subjectius (*hedges*) o altres marcadors que fan referència al parlant, com ara *em sembla*, *crec jo*.²⁵ Sembla que aquests verbs apareixen juntament amb perífrasis en estadis avançats de subjectivització. És cert que els

²⁵ Aquests modalitzadors a voltes es consideren epistèmics (*crec jo*) i d'altres evidencials (*em sembla*, *me par*). Ací, però, no en farem cap distinció, atès que l'important és la voluntat de suavitzar l'afirmació i d'advertir de l'orientació al parlant.

atenuadors posen a l'escena un element del context (*ground*), el parlant i, per tant, és una configuració més objectiva. Però el que és important és conèixer si la seua presència té alguna relació amb el valor i subjectivització de la perífrasi que acompanya.

Aquests verbs orientats al parlant enforteixen la relació del P/C amb l'esdeveniment, és a dir, acompanyen una conformació de l'escena més subjectiva. Per això, la presència dels modalitzadors va sempre de la mà d'ocurrències amb un grau important de subjectivització.²⁶

En el cas de *haver*, només trobem una ocurrència que combina amb un d'aquests verbs, *par-me*:

(127) lo que diu Carbonell és desvarió y, com haveu dit, temeritats y res saber, y par-me que vós *haveu de ser* molt cregut en assò, puix no és adnumerat vostre llinatge en les novenes y perquè no-s porà dir que passió de propri interés vos fa parlar així. (Despuig, *Col·loquis*: 183, 1557)

Això significa que poques voltes trobem el parlant lligat al locus de potència i, per tant, la perífrasi té una conformació menys subjectiva. De fet, hem trobat altres dues ocurrències de la perífrasi amb *haver* en què apareixen elements lingüístics que enforteixen la deducció i no la relació amb el parlant/conceptualitzador, com a l'exemple (147), on indica "necessàriament" o aquest altre (vg. subratllats):

(128) puy és molt sert que tant número de fochs hó casas no podia dexar de ocupar molta terra y *avie de ésser* donchs la ciutat gran, puy era no sols, doncs, cap de tota la Província Tarraconense (*Grandeses*: 109, XVIa)

És a dir, aquests elements ajuden a mostrar que encara hi ha un element objectiu, la inferència deductiva. En canvi, una altra perífrasi catalana amb valor evidencial inferencial, <deure + Inf>, apareix més sovint acompanyada amb atenuadors en català antic (Sentí 2013). Possiblement aquesta perífrasi té una conformació més subjectiva en català antic –i encara més en català contemporani (per raons d'espai no tractem ací la relació interessant que hi ha entre aquestes dues perífrasis amb valors evidencials; vg. Sentí en elaboració).

Aquestes dades del corpus palesen el patró de canvi semàntic universal (Bybee *et al.*, van der Auwera & Plungian, Traugott & Dasher): *necessitat externa al participant* > *evidencialitat inferencial deductiva*.

5.2. Predicacions d'ancoratge

Tota oració finita és ancorada (*grounded*) per definició, és a dir, hi ha algun element que situa l'esdeveniment verbal (*event*) en un context concret (*ground*) (Langacker 1991). Per exemple, en una oració simple, el morfema de temps (o mode) ancoren l'oració en el context, perfilen el verb, és a dir, el situen en l'escena objectiva;²⁷ això és un ancoratge temporal. Al seu torn, els verbs modals ancoren modalment l'oració al context, és a dir, són verbs d'ancoratge (*grounding predications*) i tenen una

²⁶ Com ha comprovat Mortelmans (2000; 2002, 163-168; 2006), els modals alemanys *müssen* i *sollen* no solen aparèixer amb aquests elements, cosa que prova que tenen un menor grau de subjectivització. Això és una pista per a justificar l'estructura conceptual d'aquests verbs. Per exemple, el verb modal alemany *müssen* amb valor evidencial inferencial té una estructura semblant a la del valor evidencial de *haver* (Mortelmans 2006, 159-160), la qual és menys subjectiva que el *must* anglès (Mortelmans 2006, 165).

²⁷ Els elements que ancoren l'oració són el temps (morfemes i altres auxiliars) i els verbs modals de l'anglès (*will*, *must*, *may*, etc.), en podem dir verb d'ancoratge (*grounded verb*). D'altra banda, el nucli oracional (*clausal head*) està format pel verb de contingut semàntic (*content verb*) i la resta d'auxiliars i morfemes verbals. Langacker (1991, 195) justifica aquesta divisió entre modalitat-temps, d'una banda, i la resta del grup verbal, de l'altra, en el fet que els elements de modalitat i temps de la llengua anglesa no admeten formes infinites: **to washed* / **to should wash*.

subjectivització màxima (de tipus II) (Langacker 1990). Aquesta consideració de la Gramàtica Cognitiva ha estat reduïda als modals anglesos, però s'aplica tant en la lectura deòntica com epistèmica (Langacker 1991).²⁸ Tanmateix, darrerament, s'han proposat que les prediacions d'ancoratge i la subjectivització màxima s'ha de limitar a la modalitat epistèmica o a l'evidencialitat inferencial ja que, com hem vist en el cas del (semi)auxiliar *haver*, aquest valor té una estructura conceptual amb una conformació subjectiva major (Pelyvás 2000). A més a més, també s'ha vist que no es pot restringir l'ancoratge modal als verbs d'una sola llengua (Cornillie 2006, 2006, 2007; Mortelmans 2002).

En el cas de la perífrasi <haver (a/de) + Inf> amb el valor prototípic de necessitat, el verb *haver* ancora la relació modal, la interacció de forces de la necessitat. Com hem vist a la fig. 3, l'estructura conceptual de la perífrasi situa dins l'escena objectiva tant el (semi)auxiliar, com l'infinitiu. Això vol dir que està perfilada la relació de forces completa, la qual no prové del subjecte, sinó de l'imposador.

En canvi, hem vist que la conformació de l'estructura conceptual dels valors de futur (fig. 7 i 8) i evidencial (fig. 9) ha canviat notablement. En aquests casos, sembla que el (semi)auxiliar *haver* podria ancorar l'esdeveniment. L'atenuació de la força ha deixat al descobert l'escaneig mental que relaciona el P/C amb l'EdC, que és gairebé l'única romanalla que els relaciona. L'element aliè objectiu (imposador), l'origen de la potència, ha deixat pas a la relació subjectiva entre el P/C i l'EdC, la qual cosa ha donat lloc a la conformació subjectiva de l'estructura conceptual de la perífrasi. Per tant, el verb *haver* amb valor de futur ancora temporalment l'EdC a un temps posterior al moment de parla. En el cas del valor evidencial, *haver* ancora modalment (o evidencialment) l'esdeveniment o EdC (*infinitival process*), que és l'únic element que hi ha a l'escena objectiva, l'únic element perfilat –o prominent.

Hi ha alguna prova lingüística que justifica aquesta consideració. Un aspecte important és que la flexibilitat morfològica del verb *haver* en la perífrasi és molt més reduïda en el valor de futur i –encara més– en el valor evidencial, respecte del valor prototípic, la necessitat. Això mostra, que és menys important l'ancoratge del morfema de temps, enfront de l'ancoratge de *haver*.

Taula 2. Flexibilitat morfològica dels valors centrals en les ocurrències del s. XVI

Necessitat externa	50,08%	8,33%	-	2,08%	8,33%	16,67%
Futur	59,09%	31,82%	2,27%		1 ocurrència	4,55%
Evidencial inferencial	3,34%	66,67%	-	-	-	-

Tot i això, convé recordar que al valor evidencial de *haver* li queda un cert component objectiu, *i.e.* les proves externes i la deducció. Convé no perdre de vista açò, especialment a l'hora de configurar el panorama general de la modalitat i evidencialitat en català (antic) i la relació amb la perífrasi <deure + Inf>.

Conclusions

²⁸ Justifica aquesta categoria pel fet que els modals anglesos no poden prendre una forma no-finita (**to must*), ni finita (**she may*). A més a més, el verb que els acompanya ha de ser escarrit (**she may plays*; **she may to play*). Òbviament, aquests trets no els comparteixen altres llengües germàniques i tampoc les romàniques.

La perífrasi <haver (a/de) + Inf> es troba en un procés de gramaticalització que ve des del llatí, quan el verb HABEŌ era un verb principal de possessió. Progressivament, el verb *haver* esdevé un (semi)auxiliar, no selecciona el subjecte, sinó que ho fa el verb no finit (transparència). Es forma, doncs, una construcció més cohesionada, la perífrasi. El valor prototípic i majoritari és la necessitat externa, però també desenvolupa valors nous en català antic. Hem explicat el canvi semàntic en el marc de la gramàtica cognitiva i hem vist com l'estructura conceptual de la perífrasi perd a poc a poc l'estructura de forces del valor prototípic (necessitat). L'atenuació del locus de potència dóna lloc a una conformació conceptual subjectiva, que és la que trobem en els valors evidencial i de futur. En el cas de la lectura evidencial, tot i que no s'arriba a una subjectivització màxima, l'atenuació de la força és suficient per a considerar la construcció una predicació d'ancoratge. Al capdavall, hem constatat la gradualitat del canvi semàntic i la generació d'una xarxa de valors de la categoria del (semi)auxiliar *haver*.

Obres citades

- Bybee, J., Perkins & W. R. Pagliuca. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago/Londres: University of Chicago Press, 1994.
- Cabré, J. *Jo Confesso*. Barcelona: Proa, 2011.
- CICA= Torruella, J., dir., M. Pérez-Saldanya, J. Martines & V. Martines (selecció de textos) *Corpus Informatitzat del Català Antic*. <http://lexicon.uab.cat/cica> [accés 23 de desembre de 2009]
- CIGCA = Martines, Josep & Vicent Martines, dir. “Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic [CIGCA].” En el seu *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis [CIMTAC]*, amb la direcció adjunta de M. Àngels Fuster i Elena Sánchez, i la coordinació tècnica de Ramon Ruiz Guardiola, Alacant, ISIC-IVITRA [accés de novembre de 2012].
- Cornillie, B. “On modal grounding, reference points, and subjectification. The case of the Spanish epistemic modals.” *Annual Review of Cognitive Linguistics* 3 (2005): 56-77.
- . “Conceptual and constructional considerations on the subjectivity of English and Spanish modals.” Athanasiadou, Canakis & Cornillie eds. *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006.
- . *Evidentiality and epistemic modality in spanish (semi-) auxiliaries: a cognitive-functional approach*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2007.
- Dendale, P. & L. Tasmowski. “Introduction: Evidentiality and Related Notions.” *Journal of Pragmatics* 33 (2001): 339-348.
- Dendale, P. “*Devoir* épistémique, marqueur modal ou évidentiel?” *Langue française* 102 (1994): 24-40.
- Diez, F. *Grammaire des langues romanes*. París: F. Vieweg, 1874-1876. 3 vols.
- Ernout, A. & A. Meillet. *Dictionnaire Étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. París: Editions Klincksieck, 1979.
- Fleischman, S. *The Future in Thought and Language. Diachronic Evidence from Romance*. Cambridge: University Press, 1982.
- Goossens, L. “Patterns of meaning extension, «parallel chaining», subjectification and modal shifts.” En Antonio Barcelona ed. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter, 2000.
- Herman, J. *El latín vulgar*. Barcelona: Editorial Ariel, 2001.
- Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Linguistics, Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. I.
- . “Subjectification.” *Cognitive Linguistics* 1 (1990): 5-38.
- . *Foundations of Cognitive Linguistics. Descriptive Application*. Stanford University Press: Stanford, 1991. II.
- . *Grammar and Conceptualization*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 1999.
- . “Subjectification, Grammaticization, and Conceptual Archetypes.” En Athanasiadou, Canakis & Cornillie. *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006. 17-40.
- Martí i Castell, J. *Els orígens de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions de la UOC/Pòrtic, 2001.
- Martines, Josep. *Gramaticalització i modalització. El cas del futur epistèmic en català antic*. En premsa.
- Mortelmans, T. “«Wieso sollte ich dich küssen, du hässlicher Mensch!» A study of the

- German modals sollen and müssen as «grounding predications» in interrogatives.” En Frank Brisard ed. *Grounding: The Epistemic Footing of Deixis and Reference*. Berlín/New York: Mouton de Gruyter, 2002.
- . “Langacker’s ‘subjectification’ and ‘grounding’. A more gradual view.” En Athanasiadou, Canakis & Cornillie eds. *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006. 151-174.
- Nordlinger, R & E. C. Traugott. “Scope and the development of epistemic modality: evidence from ought to.” *English Language and Linguistics* 1(2) (1997): 295-317.
- Nuyts, J. “Modality: Overview and linguistic issues.” En William Frawley ed. *The Expression of Modality*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006.
- Pelyvás, P. *Subjectivity in English. Generative grammar versus the cognitive theory of epistemic grounding*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.
- . “Metaphorical extension of *may* and *must* into the epistemic domain.” En Antonio Barcelona ed. *Metaphor and metonymy at the crossroads*. Berlín/New York: Mouton de Gruyter, 2000. 233-250.
- . “On the development of the category modal: a cognitive view. How changes in image-schematic structure led to the emergence of the grounding predication.” En P. Kocsány & A. Molnár eds. *Wort und (Kon)text*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001a. 103-130.
- . “Extension of should and ought into the epistemic domain.” En J. Andor, T. Szücs & I. Terts. *Szines eszmék nem alszanak*. Pécs: Lingua Franca Csoport, 2001b. 932-945.
- . “Subjectification in (expressions of) epistemic modality and the development of the grounding predication.” En Athanasiadou, Canakis & Cornillie eds. *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlin/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006. 121-150.
- Pérez-Saldanya, M. *Del llatí al català: Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València, 1998.
- Sales, J. *Incerta Glòria*. Barcelona: Club Editor. 1969.
- Schmid, B. “Un aspecto sintáctico del Curial e Güelfa: las perífrasis modales.” En Antoni Ferrando ed. *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012. 843-874.
- Sentí, A. “La perífrasi *deure* + Inf en el català preliterari. Gènesi i evolució d’una perífrasi romànica en el seu context lingüístic.” En Creus, Puig & Veny eds. *Actes del XV Col·loqui de l’Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2010a. I, 107-124.
- . “Cambio semántico y gramaticalización de la perífrasis <deure + Inf> en los inicios del catalán literario (1250-1400). Un estudio de corpus.” En Milagros Fernández ed. *Actas del XXXIX Simposio Internacional de la SEL*. Santiago de Compostela: Unidixital, 2010b.
- . *Gramaticalització i canvi semàntic de <deure + INF> en català antic. Un estudi de corpus*. [Treball de recerca del Doctorat Interuniversitari en Estudis Filològics Interdisciplinaris (Filologia Catalana i afins), UA, director Josep Martines]. 2010c.
- . “Modalitat i evidencialitat. Un estudi de *deure* epistèmic al segle XV.” En Emili Casanova Herrero & Cesáreo Calvo Rigual eds. *Actes del 26é Congrés de Lingüística i Filologia Romàniques* (València, 6-11 de setembre de 2010). Berlín/Nova York: W. de Gruyter, 2013.
- . *Gramaticalització i subjectivització de les perífrasis amb deure, haver i tenir en català antic* [Tesi doctoral, UA, director Josep Martines]. En preparació.

- Squartini, M. "Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian." *Linguistics* 46-5 (2008): 917-947.
- Talmy, L. "Force dynamics in language and cognition." *Cognitive Science* 2 (1988): 49-100.
- Traugott, E. C. & R. B. Dasher. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Van der Auwera, J. & V. A. Plungian. "Modality's semantic map." *Linguistic Typology* 2 (1998): 79-124.